

Personlighedstræk og personlighedsorganisering: om forholdet mellem "the Big Five" og selvets rettetheder

Journal of Anthropological Psychology

No. 6, 1999
Department of Psychology
University of Aarhus

Abstract

Target article

Jan Tønnes Hansen	<i>Personlighedstræk og personlighedsorganisering: om forholdet mellem "the Big Five" og selvets rettetheder</i>	2
-------------------	--	---

Commentaries

Preben Bertelsen	<i>Spørgsmål vedrørende selvets struktur</i>	19
Mads Hermansen	<i>Kommentar</i>	22
Benny Karpatschof	<i>Grand Theory and Big Five</i>	24
Simo Køppe	<i>Selv og eksistens</i>	27
Arne Poulsen	<i>Personlighed og udviklingsstøtte</i>	30
Erik Schultz	<i>Faktorernes orden er ikke ligegyldig</i>	32
Søren Willert	<i>Selvet, bevidsthed og big five</i>	34

Author's response

Jan Tønnes Hansen	<i>Replikker til kommentarerne</i>	38
-------------------	------------------------------------	----

(NB: this download contains the target article only – please find the commentaries on the webpage)

Jan Tønnes Hansen

Danmarks Lærerhøjskole, København

Personlighedstræk og personlighedsorganisering: om forholdet mellem "the Big Five" og selvets rettetheder

Introduktion

I nærværende artikel skal der gøres nogle teoretiske refleksioner over de beskrivelsesdimensioner, som i de sidste par tiår i stigende grad er blevet anvendt som metaperspektiv for faktoranalytiske studier af menneskers personlighedstræk. Der er fem dimensioner, som kaldes *The Big Five* (BF), og som sammenfattes i *The Five Factor Model* (FFM)¹. Diverse fortlægere for tilgangen er af den opfattelse, at FFM sammenfatter fundamentale personlighedsdimensioner, som ikke blot afspejler sig i naturlige sprog, men også fremkommer ved faktoranalyse af forskellige questionnaire-designs (selvrapportering og kammeratbedømmelser), anvendt på børn, unge og voksne, mænd som kvinder, i forskellige kulturer fra England, Holland, Tyskland og USA til Japan, Kina og Filippinerne (McCrae & John, 1992; McAdams, 1992; Hougaard, 1992;). Selvom forskellige "femfaktorer" ikke er helt enige om præcist hvilke specifikke grupper af træk, der definerer de enkelte faktorer (McCrae & John, 1992; Matthews & Deary, 1998), så er der stort set enighed om, at BF kan karakteriseres i retning af:

- faktor I, som benævnes *Surgency* (kraftfuldhed) eller *Extraversion* (e), og som måler graden med hvilken man er aktiv, selvhævdende, ambitiøs, energisk, entusiastisk, udadrettet og snakkesalig;
- faktor II, som benævnes *Aggreableness* (a), og som måler graden med hvilken man er omgængelig, tilgivende, generøs, flink, sympatisk og tillidsfuld;
- faktor III, som benævnes *Conscientiousness* (c), og som måler graden med hvilken man er effektiv, organiseret, planfuld, pålidelig, ansvarlig og grundig;
- faktor IV, som benævnes (manglende) *Emotional Stability* eller *Neuroticism* (n), og som måler graden med hvilken man er ængstelig, selvmedlidende, anspændt, pirrelig, ustabil og bekymrende;
- faktor V, som benævnes *Intellect* eller *Openness to Experience* (o), og som måler graden med hvilken man er arti-

¹ Særligt Goldberg lægger vægt på den terminologiske sontring mellem BF og FFM, idet han ønsker at lægge afstand til Costa & McCraes dispositionelle tilgang. Hvorfor dette er tilfældet uddybes under redegørelsen for Goldbergs tilgang. I nærværende artikel vil BF blive anvendt som betegnelse for de fem beskrivelsesdimensioner, mens FFM vil blive anvendt som betegnelse for femfaktor tilgangen som sådan.

stisk, nysgerrig, imaginativ (vs. logisk), indsigtfuld, original samt bredden af ens interessefelt. (se også tabel 1).

At der (som det fremgår af tabel 1) forekommer uenigheder i den nærmere indholdsbestemmelse af de enkelte faktorer skyldes bl.a. følgende tre forhold (McAdams, 1992):

Udvælgelsen af items til et testmateriale sætter rammen for, hvad der kan findes frem til.

Valget af analysemetoder (herunder rotationsprocedurer) har betydning for afklaringen af forholdet mellem de enkelte træk og faktorer, herunder hvilke faktorer der bliver centrale.

Navngivningen af de enkelte faktorer, hvor betydningsindholdet af disse fastslås, skaber grobund for uenigheder.

Trods det, at en nærmere undersøgelse af de konkrete empiriske fund, som ligger til grund for FFM, i lyset af de terminologiske usikkerheder nok kunne have sin relevans (se fx Block, 1995), vil en sådan ikke blive foretaget her. At der findes sådanne faktoranalytisk konstaterede sammenfald af dimensioner for måling af personlighedstræk, som med variation fastholdes i FFM, tages med andre ord for givet. Hvad jeg skal forsøge, er at vise hvorledes de fem faktordimensioner kan relateres til selvpsykologiske betragtninger af den dynamisk-strukturelle organisering af basale former for menneskelig intentionalitet eller rettethed. De selvpsykologiske betragtninger, som skal anvendes, tager primært afsæt i det foreløbige resultat af mit arbejde med at reformulere og videreudvikle Kohuts begreb om det bipolare selv til en almen teori om den dynamiske organisering af basale former for intentionalitet (Hansen, 1997; 1998; 1999; under forberedelse). Selvorganiseringens intentionalitet forstås her som fire former for rettethed mod eller stræben efter: (1) selvhævdelse og selv fremstilling; (2) betydningsdannelse; (3) samhørighed med ligesindede; samt (4) mestring og kompetenceudvikling (se figur 1).

Selvom mit arbejde er både inspireret af og beslægtet med Bertelsens (1994; 1994a) fænomenologisk-eksistentielle læsning af Kohut, afviger det dog på flere måder fra dette. Udover at nævne, at den mest centrale divergens mellem Bertelsen og mig vedrører spørgsmålet om, hvorvidt selvet består af tre eller fire konstituentter (Hansen, under forberedelse), hvor Bertelsen mener det første - og således på dette punkt er i mere direkte overensstemmelse med Kohut (1984) end jeg - tillader pladsen desværre ikke, at jeg uddyber nærmere om disse forhold.

FACTOR Name	Number	Adjectives (a)	FACTOR DEFINERS	
			Q-sort items (b)	Scales (c)
Extraversion (e) /Surgency*	I	Active Assertive Energetic Enthusiastic Outgoing Talkative	Talkative Skilled in play, humor Rapid personal tempo Facially, gesturally express. Behaves assertively Gregorious	Warmth Gregariousness Assertiveness Activity Excitement seeking Positive emotions
Agreeableness (a)	II	Appreciative Forgiving Generous Kind Sympathetic Trusting	Not critical, skeptical Behaves in a giving way Sympathetic, conside- rate Arouses liking Warm, compassionate Basically trustful	Trust Straightforwardness Altruism Compliance Modesty Tendermindedness
Conscientiousness (c)	III	Efficient Organized Planful Reliable Responsible Thorough	Dependable, responsi- ble Productive Able to delay gratifica- tion Not- self-indulgent Behaves ethically Has high aspiration level	Competence Order Dutifulness Achievement striving Self-Discipline Deliberation
Neuroticism (n) /Emotionality*	IV	Anxious Self-pitying Tense Touchy Unstable Worrying	Thin-skinned Brittle ego defenses Self-defeating Basically anxious Concerned with ade- quacy Fluctuating moods	Anxiety Hostility Depression Self-consciousness Impulsiveness Vulnerability
Openness to Experience (o) /Intellect*	V	Artistic Curious Imaginative Insightful Original Wide Interests	Wide range of interests Introspective Unusual thought processes Values intellectual matters Judges in unconven- tional terms Aesthetically reactive	Fantasy Aesthetics Feelings Actions Ideas Values

Table 1. Adjectives, Q-sort items og Questionnaire scales der definerer The Big Five

- (a) *Adjective Check Liste* items defining the factor in a study of 280 men/women rated by 10 psychologists serving as observers during an assesment weekend at the Institute of Personality Assesment and Research (John, 1989).
- (b) *California Q-Set* items from self-sorts by 403 men and women in the Baltimore Longitudinal Study of Aging (McCrae, Costa & Busch, 1986)
- (c) *Revised NEO Personality Inventory (NEO-PI)* facet scales from self-reports by 1.539 adult men and women (Costa, McCrae & Dye, 1991).

Tabel 1 er fra (McCrae & John, 1992, pp. 178-179). Goldbergs afvigende terminologi er markeret med *.

Selvom det empiriske grundlag for BF i det følgende tages for givet, er det samtidig min opfattelse, at man må være skeptisk overfor forestillinger om FFM som "a grand unified theory for personality" (Digman, 1990, p.418) og de hermed forbundne forudsigelser af menneskers adfærd, som især dispositionelle trækteoretikere mener at kunne foretage ud fra psykometriske målinger (McCrae & John, 1992). Lad mig allerede nu anføre et par begrundelser for denne skepsis.

Den væsentligste indvending mod FFM som "grand theory" er dels, at der ikke tages højde for hvorledes *kontekstuelle forhold* giver anledning til og medskaber situationsspecifik adfærd, og dels, at der ikke inkluderes overvejelser over de *livsprojekter, livsopgaver og livsfortællinger* ud fra hvilke mennesker forsøger at skabe og orientere sig i deres tilværelse (McAdams, 1992, pp. 342). Livsprojekter, livsopgaver og livsfortællinger indbefatter menneskers mere eller mindre bevidst artikulerede forståelse for, hvordan de på et givet tidspunkt i deres personlige livshistorie rent faktisk forsøger at realisere deres tilværelse ud fra de konkrete livssammenhænge, som de indgår i og er en del af. At menneskers eksistentielle *kymringer* (Katznelson, 1994) helt overvejende udspringer af og relaterer sig til sådanne forhold, og dermed er både motiverede (af livsprojekter, livsfortællinger, livsopgaver) og kontekstualiserede (indgår i konkrete praksis- og livssammenhænge) lades ganske enkelt ude af betragtning (McAdams, 1992). Således bliver FFM utilstrækkelig som baggrund for at forstå, beskrive og forklare relevante motivationelle forhold af betydning for menneskers personlighedsorganisering og personlighedsintegration (p.348). Selvom FFM måske nok "...may be viewed as one important model *in* personality studies", er der ifølge McAdams ikke tale om "...*the integrative model of personality* (p.329 - mine understregninger). Kravet til en integrativ personlighedsmodel må som minimum være, at den ikke blot har noget at sige om, hvilke faktordimensioner et menneske kan navigere i, men også har noget at sige om den menneskelige personlighedsorganisering og hvorledes denne har betydning for det enkelte menneskes oplevelse af eksistentiel mening i sin konkrete livsførelse. At FFM måske nok kan anvendes som redskab til at forstå "*the 'having' side of personality*" (p.344), hvormed menes evt. dispositionelle strukturer, der ligger indlejret i de egenskaber som det enkelte menneske så at sige *har*, kvalificerer den ikke til en "grand theory", der også må have noget at sige om "*the 'doing' side*" gennem hvilken evt. dispositionelle strukturer kommer til udtryk, vedligeholdes og udvikles i menneskers konkret levede og oplevede eksistens (ibid.). Det er Hogans opfattelse, at personlighedspsykologiske studier nødvendigvis må indfatte både et *perspective of the actor*, der relaterer sig til personalitetsdomæne, og et *perspective of the observer*, der relaterer sig til personlighedsdomæne. Hvor personalitet i et agens perspektiv "...concerns the structures inside a person that cause or explain his or her reputation" (p.167), da omfatter personlighed fra et observerende perspektiv "...our views of the distinctive features of another person's behavior" (p.166). Mens personlighed i et observationsperspektiv kan måles rimeligt præcist ved kvantificeret eksperimentel, observerende og/eller spørgeskemametodik, da er adgangen til indsigt i og forståelse for personalitet i et agensperspektiv betinget af evnen til via indlevende udforskning at sætte sig i

den andens sted og søge mod forståelse af dennes konkrete oplevelsesfænomenologi. Hogans pointe er, at fortalere for BF/FFM alene har øje for det observerende perspektiv, og på den baggrund nok kan lave reliable målinger af personlighedsaspekter. Validiteten af disse målinger i forhold til personlighedsaspektet, er efter hans mening mere tvivlsom. (Se også Block, 1995).

Indvendinger som disse har fået Digman til at ændre sin optimistiske forestilling om FFM som grand theory til et mere ydmygt (og realistisk) håb om, at FFM "...can serve as a broad frame of reference for the myriad of personality constructs that have been offered by theorists from Freud and Adler to Rogers and McAdams" (1997, p.1246). Således er han nået til den konklusion, at skridtet fremad må tages i retning af at sammentænke denne *frame of reference* med mere dybtgående personlighedspsykologisk teori om menneskelig vækst, sociale interesser, tilknytningsforhold, psykodynamik osv..

Hvad jeg vil forsøge at gøre, er med et nærmere bestemt begreb om selvet at sige noget om, dels hvilke former for intentionalitet eller rettet, der kan antages at være indbygget i de manifestationer af forskelle i menneskers personlighedstræk, som sammenfattes i FFM, og dels hvorledes disse intentionalitetsformer (og dermed BF) kan tænkes at organisere sig i menneskeliv. Hvorledes de selvteoretiske refleksioner så kan indgå i en mere omfattende teori om den menneskelige personalitet og personlighed er et spørgsmål til videre udforskning, som ikke vil blive besvaret her.

Gangen i artiklen er som følger: I første del behandles tre aktuelle tilgange til BF/FFM. Disse er hhv. Goldbergs leksikalske og deskriptive tilgang, Costa & McCrae's dispositionelle tilgang, samt Wiggins's tolkning af BF som elementer i en interpersonel cirkel. I anden del gøres der et forsøg på at etablere forbindelse mellem selvpsykologiske anskuelser af den dynamisk strukturelle organisering af den menneskelige intentionalitet og BF/FFM.

DEL I. Tre forskellige tilgange til BF/FFM

For en historisk betragtning kan man sondre mellem tre faser i udviklingen af FFM. Perioden fra starten af århundredet og frem til 1961, hvor der fra flere sider dukkede ansatser til modellen op i hhv. UK og USA. Tiden mellem 1961 til 1980, hvor de første klare bud på BF dukker op i USA i 60'erne, men ikke rigtigt får bidt sig fast, og op gennem 70'erne nærmest lever en skyggetilværelse. Og endelig tiden fra 1980 og frem til i dag, hvor et møde i *The Western Psychological Association* mellem Goldberg, Takemoto-Chok, Comrey og Digman gav startskuddet til den renæssance, som - ikke mindst pga. Costa & McCraes udvikling og anvendelse af testmaterialet NEO-PI (*Neuroticism / Extroversion / Openness - Personality Inventory*) samt deres publikationsflid - har gjort FFM til en stadig mere anvendt generel personlighedsmodel og forskningsmetodik. (Digman 1996).

Af pladshensyn koncentrerer jeg mig i det følgende alene om BF/FFM i fase 3.

Lewis Goldbergs leksikalske tilgang: *The Big Five*. I modsætning til Costa & McCrae - der metodisk anvender spørgeskemaer - udspringer Goldbergs undersøgelser af den leksikalske hypotese om, at ord, der betegner individuelle forskelle mellem mennesker, historisk bliver indbygget i det naturlige sprog i en given kultur (Saucier & Goldberg, 1996). Pointen er, at man gennem afkodning af disse termer kan finde frem til de basale dimensioner, som karakteriserer det enkelte menneskes personlighed i modsætning til andre, og som derfor kan lægges til grund for studiet af forskelle mellem mennesker. Pointen er *ikke*, at man alene ved sproganalyse kan finde forklaringer på disse forskelligheder.

Som sådan er det givet, at det leksikalske perspektiv måske nok kan pege på (og danne baggrund for beskrivelse af) *sammenfald* i betegnelser om den menneskelige personlighed. Men som sagt, så postuleres der ikke noget om *sammenhænge* som ved en kausalteorisk tilgang.

I overensstemmelse med dette fastslår Goldberg, at det leksikalske perspektiv *ikke* er et eksempel på en egentlig dispositionel trækteori, hvor betegnelsen *træk* typisk anvendes som omfattende både geno- og fænotype, og hvor konstaterede personlighedstræk antages at være stabile over tid og på tværs af situationer. For at lægge afstand til dispositionelle trækteorier taler Goldberg om *attributter* i stedet for træk og anvender termen BF fremfor FFM.

At der med attributter alene henvises til fænotypiske personlighedskarakteristika betyder dog ikke, at attributter ikke antages at have realitetsstatus. Det er en central antagelse i det leksikalske perspektiv, at graden med hvilken en attribut er repræsenteret i et sprog kan formodes at korrespondere med den generelle vigtighed af denne attribut i menneskers liv.

I modsætning til FFM, der ofte fremstilles som om de fem faktorer har samme status i menneskeliv, giver BF på baggrund af leksikalske studier et rationale for at vurdere betydningen af de enkelte faktorer ud fra den individuelle tydelighed, med hvilken de optræder i normalsproget. Således viser leksikalske analyser eksempelvis, at faktor I, II, og III (*Extraversion*, *Aggredience*, og *Conscientiousness*) både fremstår tydeligere og har større replikationsværdi end faktor IV og V (*Neuroticism/Emotional Stability (R)* og *Intellect*). Endvidere viser det sig, at tendensen til større tydelighed for faktor I, II og III's vedkommende forstærkes, dels når man skifter fra målinger blandt nære venner til blandede målinger, hvor der indgår fremmede, og dels når der indgår bedømmelse af semantiske relationer mellem personlighedsattributter i materialet. Hertil kommer, at de fleste leksikalske termer for personlighedsegenskaber ikke relaterer sig direkte til enkelte faktorer, men derimod snarere til *faktorkombinationer*, idet de typisk placerer sig i spændfeltet mellem to faktorpoler.

Det leksikalske perspektiv bygger netop på en antagelse om, at sprog er indflettet i en verden af reel menneskelig handling og adfærd, og at den i sproget indeholdte beskrivelsesklassifikation delvist reflekterer en *reel verden bag sproget*. Modsat radikale udgaver af socialkonstruktionisme, der giver sig ud for at være en forklarende tilgang, er den leksikalske ditto (som nævnt) rent deskriptiv.

Goldbergs forklaring på, at stadig flere faktoranalytiske forskningsresultater synes at pege på BF som en mulig referenceramme for lokalisering af universelle leksikalske dimensioner, er at BF kan tænkes at sammenfatte fundamentale spørgsmål, som mennesker gennem tiderne og i de fleste (muligvis alle) kulturer, har haft brug for at søge umiddelbare og effektive svar på ved deres første møde med mennesker, de ikke kender (Goldberg, 1981, p.161). Om der med BF faktisk er tale om universalier, er naturligvis stadig et åbent spørgsmål. Men det er netop et *åbent* og ikke et lukket sådan. Pointen er, at der hermed er lagt op til, at man kan søge at tilnærme sig en grundforståelse af forholdet mellem antropologiske konstanter og kulturelt skabte variationer i menneskers mentale liv (se evt. Hansen & Hermansen, 1999).

Costa & McCraes Questionnaire tilgang: *The Five Factor Model*. Især tre ting adskiller Costa & McCrae fra Goldberg. For det første anvender de som nævnt ikke en leksikalsk tilgang, men derimod questionnaire scales. For det andet antager de, at personlighedstræk er biologisk forankrede og at FFM *forklarer* personlighedskonsistens over tid og på tværs af situationer. Og endelig mener de, at de fem faktorer i FFM har samme replikationsværdi, og i lige grad markerer individuelle forskelle i personlighedstræk. Jeg tager de enkelte punkter hver for sig.

Princippet i en questionnaire scale er, at forsøgspersoner på et gradueret spørgeskema afkrydser, hvorvidt en række udsagn har *meget*, *lidt* eller *slet ikke* noget med én at gøre. En anden mulighed er, at man anvender kammeratbedømmelser, hvor man bedømmer en anden person ud fra samme type skema. Princippet i de to tilgange er for så vidt ens. Og ofte anvendes da også en kombination.

Den fælles antagelse, som de to måleprocedurer bygger på, er, at mennesker gennemgående er *rationelle* væsener, der svarer på spørgeskemaet i overensstemmelse med deres aktuelle væren-i-verden (selvrapportering) eller et andet menneskes væren-i-verden (kammeratbedømmelser) (1996, p.59).

En sådan antagelse om den menneskelige rationalitets herredømme er naturligvis ikke uproblematisk. Anlægger man en fænomenologisk vinkel på tingene, kan det hævdes, at rationalitet så langt fra altid dominerer det enkelte menneskes konkrete adfærd. For at skærpe denne pointe har Katzenelson i et tidligere arbejde (se Bulletin nr. 1, 1996) sondret mellem det *intentionelle* og det *intentionale*. Mens det *intentionelle* i Katzenelsons terminologi nærmest svarer til Merleau-Pontys *intentionality of act*, der som "...the familiar intentionality of our conscious judgements" (Freeman, 1993, p.79) er betegnelse for menneskers bevidst reflekterede begrundelser for "hvorfor" de gør og siger, som de gør, så svarer det *intentionale* hos Katzenelson til Merleau-Pontys *operative intentionality*, der lig Husserl's *fungierende Intentionalität* "...is that which produces the natural and antepredicative unity of the world and of our life" (ibid.). Som en nærmest ubestemmelig form for *deep subjectivity* (p.82) er den operationelle intentionaltet hos Merleau-Ponty og det *intentionale* hos Katzenelson fælles om at henvise til de ikke-reflekterede bevægelser, der ligger indlejret i meget af det, som mennesker uden videre eftertænkning bare gør og siger. At der med det *intentionale* ikke er tale om rationelt reflekterede "hvorfor" begrundelser betyder

ikke, at der ikke er en mening, med det man *intentionalt* siger og gør. Tværtimod, så er det til tider de *intentionale* bevæggrunde, der i sidste instans kan give os svar på, hvad det egentlig er mennesker prøver at udtrykke, når de i tale og gerning henvender sig til hinanden. Pointen i forhold Costa & McCraes rationalitetsantagelse er, at det *intentionale* som en til stadighed fungerende operativ intentionaltitet så at sige sker bag om ryggen på menneskers rationelt begrundede refleksioner over, hvorfor de gør som de gør. Og da det *intentionale* netop er karakteriseret ved *ikke* at være rationelt reflekteret og samtidig går for sig hele tiden, vil et undersøgelsesdesign, der alene bygger på en antagelse om rationalitet som styrende i menneskers liv uundgåeligt lade væsentlige forhold af betydning for forståelsen af kompleksiteten i den menneskelige personlighed og personlighed ude af betragtning. (Se også Hogan, 1996 og McAdams, 1992 for lignende kritik)

At questionaires forudsætter rationalitet, samtidig med at mennesker i deres livsførelse ikke altid følger deres hovede, problematiserer naturligvis anvendelsen af questionaires til forudsigelse af det enkelte menneskes adfærd (ibid.). Som jeg forstår tingene, giver problematiseringen af questionnaire baserede forudsigelser af konkret situeret adfærd dog ikke nødvendigvis grund til at betvivle de fem faktordimensioners realitetsstatus. Blot er der sagt, at disse formentlig netop kun er gældende på et overordnet abstraktionsniveau, hvor de pointerer, at der tilsyneladende findes sådanne fællesmenneskelige karakteristika, som kan tegne et billede af nogle dimensioner ved "*the having side of personality*" (se s. 9) på hvilke mennesker tendentielt er mere eller mindre forskellige.

Et andet problem ved questionaires er, at de baseres på enkelte udsagn. Som sådan egner de sig bedre til observation af andre mennesker end til selvbeskrivelse (Hogan, 1996). McAdams konstaterer i tilslutning til dette, at FFM i realiteten er "...a *psychology about the observations of strangers*" (1992, p.353).

Hermed er vi kommet til det andet punkt, hvor Costa & McCrae adskiller sig fra Goldberg, der vedrører de konstaterede faktordimensioners personlighedsmæssige forankring. Hvor Goldberg blot konstaterer, at der findes fem forskellige faktordimensioner, da mener Costa & McCrae at disse udspringer af biologisk forankrede personlighedskonstellationer, hvorfor de da også mener at kunne lægge FFM til grund for at *forklare* de sammenhænge, som disse udgør i det enkelte menneskes eksistens, og som giver anledning til personlig konsistens over tid og på tværs af situationer. Mens Goldberg holder sig til at tale om *sammenfald* i form af korrelationer, og ikke udtaler sig om disse korrelationers udspring af konstituerende forhold i det enkelte menneskes personlighed, da bevæger Costa & McCrae sig ind over personalitetsdomænet, idet de taler om konstitutionelt givne *sammenhænge* bag de fundne korrelationer, som udspringer af fem nedarvede *basic tendencies*, der ikke medskabes af hverken kulturel påvirkning eller samspil i det hele taget. Med parafrase til George Kelly, hævder de, at: "*A person's processes are psychologically channeled by his or her standing on the five factors of personality*" (ibid., p.76). Og at man ikke blot står på de fem faktorer (*basic tendencies*), men at disse er givet som transcendentale apriorier, der nok udfolder sig under indflydelse af, men ikke som sådan *også* skabes og omskabes gennem opvækstbetingelser, forskellige

livsomstændigheder og personlige valg etc. fremgår af følgende passage:

"*Personality traits are endogenous basic tendencies*. There is considerable evidence that traits are substantially heritable (Tellegen et al., 1988) but unaffected by shared environmental influences (Plomin & Daniels, 1987); any influence of nonshared environments is hypothetical at this time, and most parsimoniously omitted. Arrows [...] lead out from personality traits, but not in" (McCrae & Costa, 1996, p.72).

Lig opprioriteringen af den menneskelige rationalitet er også antagelsen om en envejsforbindelse mellem endogene *basic tendencies* og øvrige psykologiske forhold problematisk. På dette punkt bliver Costa & McCrae *reduktionistiske* da det hævdes, at overfladeregulariteter vil kunne spores direkte til underliggende biologiske og psykologiske mekanismer. Selvom det endnu ikke er muligt at forbinde testscoreninger med de påståede underliggende mekanismer, så går de ud fra at det blot er et spørgsmål om tid før disse forbindelser må forventes at være kortlagt (Hogan, 1996).

For det tredje, så vil Costa & McCrae i modsætning til Goldberg ikke udtale sig om, at der skulle være forskelle i de enkelte faktorerens betydning i menneskers liv. Som nævnt finder Goldberg, at faktor I, II og III er mere omfattende repræsenteret i det engelske sprog end de øvrige faktorer. Da de samtidig er mere replicerbare, antager han, at faktor I, II og III må have en anderledes beskaffen betydning i menneskers liv end faktor IV og V. Selvom Costa & McCrae anerkender Goldbergs fund (McCrae & John, 1992), så mener de ikke selv, at dette giver anledning til at fremhæve faktor I, II og III over faktor IV og V. At de ikke mener dette, er naturligvis ikke i sig selv et problem. Men i forhold til de videre betragtninger af forholdet mellem selvpsykologi og BF/FFM, gør det dog den questionnaire afledte FFM mindre oplagt end BF afledt af Goldbergs leksikale tilgang. Dette uddybes i artiklens del II.

Selvom Costa & McCrae åbent konstaterer, at de:

"...agree with commentators who note that the FFM does not and cannot provide a complete model of personality", og at: "...much more than trait psychology is needed to provide a complete explanation of these and many other important phenomena" (1996, p.65), så lægger de med deres insistering på mennesker som rationelle og BF som aprioriske *basic tendencies*, der *ikke* skabes gennem udvikling, hovedsageligt op til at integrere andre perspektiver i FFM. Min opfattelse er en anden. I den udstrækning, det giver mening at tale om BF som karakteristiske træk ved menneskers *having side*, som influerer deres måde at agere på, da er det nødvendigt at indplacere disse i en teoretisk referenceramme, der for det første forholder sig kritisk til mennesket som et primært rationelt væsen, og for det andet *ikke* antager, at BF *ikke* influeres af og medskabes i og med det enkelte menneskes udvikling i en bestemt kultur, bestemte praksissammenhænge og ved udviklende samvær med andre mennesker. Efter min mening er det ikke andre perspektiver, der skal tænkes ind i Costa & McCraes grundlæggende forståelse, men derimod BF der skal tænkes ind i en mere plausibel teori om menneskets *doing side*, og dennes udvikling. Overvejelser over hvorledes

dette evt. kan gøres, vender jeg tilbage til efter nogle betragtninger af Wiggins' interpersonelle perspektiv.

Jerry S. Wiggins' tilgang: et dyadisk-interaktionelt perspektiv. Der er to grunde til, at Wiggins skal nævnes her. Den ene er, at anvendelsen af hans dyadisk-interaktionelle perspektiv operationaliseret i den interpersonelle cirkel i de senere år har indtaget en central plads i bestræbelsen på at kvantificere interpersonelle implikationer af forskellige former for psykopatologi (Hougaard, 1996), hvilket i sig selv gør tilgangen interessant og værd at nævne. Den anden grund relaterer sig mere direkte til artiklens projekt og giver sig af, at Wiggins med sin tilgang underbygger Goldbergs postulat om, at faktor I og II er af en anden art, og har en anden betydning i menneskers liv, end de øvrige faktorer. Da han endvidere indirekte kommer til at underbygge antagelsen om faktor III's særstatus, kan hans betragtninger støtte op om brobygningen mellem BF/FFM og selvpsykologi.

Inspireret af Sullivans (1953) bestemmelse af den menneskelige personlighed som de

“...relativt vedvarende mønstre af tilbagevendende interpersonelle situationer, der karakteriserer et menneskes liv” (efter Wiggins & Trapnell, 1996, pp. 89-90)

søger Wiggins & Trapnells med deres interpersonelle cirkel at måle dispositioner for egentlige interpersonelle interaktioner, dvs. de former for adfærdsdisposition og handletendens, hvor det er andre mennesker, der er den primære genstand. Som sådan er der modsat BF/FFM ikke tale om et forsøg på at omfatte samtlige betydningsfulde personlighedstræk. For at præcisere deres skelnen mellem interpersonelle og andre dispositioner, definerer Wiggins & Trapnell (1996) interpersonelle begivenheder som *dyadiske interaktioner med relativt klart afgrænsede sociale (statusmæssige) og emotionelle (kærlighedsmæssige) konsekvenser for begge deltagere - dvs. for såvel selv som for andre* (p.101).

Den basale antagelse bag deres tænkning er, at dyadiske interaktioner kan anskues og sættes på mål ud fra to grundlæggende dimensioner. Mens den ene af disse vedrører social status og måles på en *kontroldimension* (med polerne *dominans* og *underkastelse* som yderpunkter i cirkelns lodrette akse), da vedrører den anden emotionalitet og måles på en *kærlighedsdimension* (med polerne *venlighed* og *fjendtlighed* som yderpunkter i cirkelns vandrette akse). I forhold til BF er pointen, at kontrol og kærlighedsdimensionerne svarer til hhv. faktor I (Extraversion) og faktor II (Aggreableness), og at disse to dimensioner gives eksplicit prioritet over de øvrige faktorer i FFM.

Begrundelsen for opprioriteringen af faktor I og II hentes i evolutionære, antropologiske, sociologiske, tværkulturelle og narrativistiske betragtninger af “agency” (relateret til social status og kontrol) og “communion” (relateret til emotionalitet og kærlighed) som fundamentale eksistensmodaliteter. Mens “agency” henviser til et menneskes eksistens som individualitet og en hermed forbunden selvhævdelse, da er “communion” betegnelse for det enkelte menneskes deltagelse og involvering i den større organismiske helhed, som det sociale fællesskab er, og som den enkelte er del af.

Koblingen til faktoranalytiske måleprocedurer muliggøres så af, at faktor I (Extraversion) og faktor II (Aggreableness), fortolket som hhv. kontrol (dominans vs. underkastelse) og kærlighed (venlighed vs. fjendtlighed), kan betragtes som psykometrisk afledte statistiske abstraktioner af

“...de betydeligt bredere begreber om ‘agency’ og ‘communion’ som gennemtrænger de humane og sociale videnskaber såvel som mange klassiske og nutidige personlighedsteorier” (p.90).

Om forholdet mellem den agensmæssige kontrolfaktor (“agency”) og den kommunale kærlighedsfaktor (“communion”) på den ene side og faktorerne III, IV og V på den anden, er det Wiggins og Trapnells opfattelse, at de sidstnævnte tre faktorer (Conscientiousness, Neuroticism/Emotional stability ®, og Openness / Intellect) er indeholdt i de to første, som dimensioner der stimulerer eller hindrer udvikling og opretholdelse af positive agensmæssige og kommunale forhold i menneskelige fællesskaber og gruppesammenhænge.

Sat på spidsen, så mener de, at manifestationer af agensmæssige og kommunale forhold kan identificeres ret præcist indenfor hver enkelt af de resterende tre faktorer. Faktisk mener de, at disse identifikationer er så entydige, at fremherskende uenigheder om den nærmere indholdsbestemmelse af Conscientiousness, Neuroticism/Emotional stability (R), og Openness/ Intellect, kan vises at stamme fra forskellige forskeres fokusering på hhv. agensmæssige og kommunale komponenter i deres studier af de enkelte faktorer. Lad mig kort anføre, hvordan de forstår disse sammenhænge.

Vedrørende faktor III: Med reference til McCrae's distinktion mellem proaktive og inhibitive faktormanifestationer, mener Wiggins & Trapnell, at der er belæg for at antage, at forholdet mellem agensmæssige og kommunale aspekter på den ene side og Conscientiousness på den anden, er som følger: Den proaktive (eller agensmæssige) side af Conscientiousness vedrører aktivering, dirigering og organisering af adfærd i bestræbelsen på at opnå mål og manifesterer sig i personlighedstræk som eksempelvis målrettedhed og vedholdenhed. Den inhibitive (eller kommunale) side af samme faktor viser sig som en målbettinget tilbageholdelse og kontrol af impulser, og er bl.a. udtryk for personlighedstræk som omhyggelighed og pligtskyldighed.

Vedrørende faktor V: Wiggins & Trapnells opfattelse er her, at begge fortolkninger af faktor V (som Intellect eller Openness) fokuserer på kognitive dispositioner, især som disse relaterer sig til mentale kapaciteter som nysgerrighed, kreativitet og forestillingsevner. Sat overfor agensmæssige og kommunale forhold er det imidlertid deres opfattelse, at fortalere for bestemmelsen af faktor V som Intellect (fx Goldberg) overvejende har haft øje for kompetenceaspekter, mens fortalere for Openness-versionen (fx Costa & McCrae) især har fokuseret på kognitive dispositioner i relation til motiver, interesser og værdier om ligeværd mellem mennesker. I overensstemmelse med disse prioriteringer er de sociale implikationer af prototypiske Intellect-termer (som fx det at være intelligent, smart, ”brainy”, vidende og dygtig) gennemgående agensmæssige, idet de henviser til kompetence, mestring, overlegenhed og lederskab, samt kvaliteter der i det hele taget

medfører status og social opadstigning. De sociale implikationer af prototypiske Openness-termer (at være æstetisk sensitiv, reflekterende, imaginativ, empatisk og åbensindet) er derimod overvejende af communal art, idet de henviser til kvaliteter forbundet med medmenneskelig varme, accept og tolerance. Efter Wiggins & Trapnells opfattelse er debatten om Intellect vs. Openness i virkeligheden en debat om, hvorvidt faktor V skal forstås i relation til menneskers hovede (Intellect) eller hjerte (Openness).

Vedrørende faktor IV: For faktor IV's vedkommende er tingene anderledes end for faktor III og V, idet bestemmelser af lav Emotionel stabilitet (eller høj Neuroticisme) i højere grad er afhængig af de sociale kontekster i hvilke evt. negative eller positive affektive tilstande optræder. Pointen er, at sociale implikationer af depression, angst, vrede osv. alene kan afdækkes indenfor sociale kontekster, der er tilstrækkeligt specificerede til at kunne klargøre i forhold til hvad eller hvem, man er deprimeret, ængstelig eller vred (p.138).

At Wiggins & Trapnell ikke er særlig eksplicite om den nærmere forbindelse mellem agensmæssige og kommunale forhold på den ene side og Neuroticism / Emotional stability © på den anden, kan måske ses som et tegn på, at de sindstilstande, som faktor IV måler, skal forstås på anden vis (som en art grundstemning) end de forhold (vedrørende den menneskelige rettethed), der måles ved de øvrige faktorer. Om dette er tilfældet overvejes videre i artiklens del II.

Indledningsvist i nærværende afsnit påstod jeg, at Wiggins & Trapnell ikke blot underbygger Goldbergs postulat om, at faktor I og II er af en anden egenart end faktor III, IV og V, men også indirekte bekræfter Goldbergs antagelse om faktor III's særstatus. Mit belæg for denne påstand er deres begrundelse af egne betragtninger med reference til antropologen Redfield (1960), der udover det agensmæssige og kommunale fremhæver betydningen af "beliefs" som en basal eksistensmodalitet, dvs. som andet og mere end dimensioner (eller aspekter) indeholdt i "agency" og "communion".

Ifølge Redfield eksisterer der i forbindelse med social organisering et tredje grundforhold, som knytter sig til, men ikke kan reduceres til, hverken agensmæssige bestræbelser på at skaffe sig en levevej ("get a living" i Redfields terminologi) eller kommunale oplevelser af at leve sammen med andre ("living together" hos Redfield). Betydningen af dette tredje grundforhold beskrives således:

"Perhaps the basic form of the organization of work arises from the fact that in a society *people share common sentiments and beliefs as to what it is good to do*" (Redfield; efter Wiggins og Trapnell, 1996, p.94 – min kursivering).

Redfields pointe er, at menneskers overbevisninger om, hvad der udgør betingelserne for det gode liv og hvad der derfor er godt at gøre, forankrer deres "getting a living" og "living together" i betydningskontekster, som udover at give mening til deres agensmæssige gøren og laden, medvirker til at etablere et moralsk kodeks for, hvad der er passende kommunale vaner og adfærd.

Tages Redfield på ordet, så må det antages, at der er tre (fremfor to) basale eksistensmodaliteter, som ligger til grund for menneskers sameksistens, nemlig *status/dominans/kontrol*

(agency), *emotionalitet/kærlighed* (communion) og *værdiskabelse* (beliefs) Er dette tilfældet, så mangler der imidlertid (for en ontologisk betragtning) noget væsentligt i den interpersonelle cirkel.

Måske Wiggins & Trapnell heroverfor vil kunne indvende, at en sådan kritik ikke rammer sømmet på hovedet, idet de med specificeringen af deres interpersonelle cirkel til alene at inkludere egentlig interpersonel adfærd, netop ville begå en fejl ved direkte at inkludere værdimæssige aspekter i deres dyadisk-interaktionelle perspektiv, idet værdiskabelse ikke kun forekommer i interpersonel adfærd, men under mange former og i utallige (inklusive ikke-interpersonelle) sammenhænge og situationer.

At værdiskabelse ikke kun forekommer i interpersonelle sammenhænge, er indlysende. Men selvom Wiggins & Trapnells (potentielle) indvending umiddelbart lyder plausibel, er den efter min vurdering uholdbar. For selvom værdiskabelse ikke alene knytter sig til interpersonelle forhold, så vil et menneskes værdiorientering til enhver tid have betydning for dets agensmæssige og kommunale adfærd og forholden sig i interpersonelle sammenhænge. Og det ikke blot som en følge af agensmæssige og kommunale forhold, men i lige så høj grad som en forudsætning herfor (se fx Riker, 1996). Pointen er, at værdiskabelse og værdiorientering altid forekommer og altid allerede er til stede, såvel i interpersonelle som ikke-interpersonelle sammenhænge, og derfor til enhver tid også må tages i betragtning, hvis agensmæssige og kommunale forhold skal forstås i deres egentlige interpersonelle betydning. Så selvom Wiggins' cirkumpleks for en pragmatisk betragtning måske er egnet som *metodisk* instrument til måling af to væsentlige aspekter (agensmæssige og kommunale) i interpersonel adfærd, så vil jeg mene, at det er en væsentlig mangel i modellen, at værdiskabelse og værdiorientering ikke indgår som selvstændig komponent.

Set fra nærværende projekts synsvinkel er det interessante ved Redfields påpejning af at såvel *agency* som *communion* og *beliefs* må antages at være grundlæggende eksistensmodaliteter, at den synes at svare til, hvad der søges indfanget med tre af de fire konstituenten i selvet, nemlig stræben efter selvhævdelse og selvfremsstilling (agency), stræben efter samhørighed med ligesindede (communion) samt stræben efter betydningsdannelse (beliefs). Inden denne påstand behandles nærmere, skal det nævnes, at også faktor V for Intellect og Openness indgår som komponent i selvet - som en stræben efter mestring og kompetence - mens faktor IV (Neuroticisme/Emotional stability ©), fremfor at blive forstået som en selvstændig konstituent, vil blive forstået som udtryk for selvets grundstemning i form af tilstande af stabilitet og/eller labilitet, der ikke som sådan har noget med den menneskelige rettethed at gøre, men derimod netop har noget at gøre med de stemninger og den affektive stemthed med hvilken selvet - ud fra de øvrige fire faktorer - retter sig mod og lader sig indrette af forhold i dets omverden. Faktor I, II, III og V vil således blive direkte relateret til basale former for stræben, rettethed eller intentionalitet, hvilket faktor IV ikke vil.

DEL II. Om forholdet mellem selvpsykologi og BF/FFM

Om kontekstualitet og tilværelsesprojekter. Som det fremgår af Bertelsen (1994; 1994a) og Hansen (1999; under forberedelse), er den selvpsykologiske tankefigur forankret i dels den fænomenologisk-eksistentielle opfattelse, at vi som mennesker har noget for med vort liv og som sådan er rettede mod den fremtid, som er vores; og dels den Løgstrupnære forestilling om, at vi som mennesker er stedt i socialitet og lever med hinanden i livslang forbundethed (Løgstrup, 1991). Med disse to antagelser er der peget på det forhold, at mennesker udvikler projekter for deres tilværelse, og at disse projekter udvikles i kontekst med andre. I en selvpsykologisk referenceramme vil man derfor være enig med McAdams i, at forståelsen af menneskers livsprojekter, livsopgaver og livsfortællinger må være afgørende for at forstå, hvad psykometriske scoringer eksistentielt set er udtryk for, og at enhver afklaring af disse forhold må finde sted under inddragelse af de situerende kontekster, som mennesker indgår i og er en del af. Grundfiguren i den selvpsykologiske tænkning er netop, at mennesker i deres fortløbende bestræbelser på at etablere, opretholde og udvikle deres livsprojekter osv. hver især har brug for, og uundgåeligt gør brug af, hinanden som en slags *medspillende modspillere*.

Med pendant til Bertelsen (1994) kan McAdams'ke livsprojekter, livsopgaver og livsfortællinger forstås indenfor rammerne af begrebet om *tilværelsesprojektet*, hvormed menes: "*den personlige psykiske organisering af tilværelsen, som mennesket til enhver tid foretager sig, hvorved dets tilværelse her og nu får en bestemt udformning, som samtidigt åbner for ubestemte, men mulige udformninger af tilværelsen i fremtiden*" (p.12). Lig de selvpsykologiske betragtninger i det hele taget, er begrebet om tilværelsesprojektet forankret i den fænomenologisk-eksistentielle antagelse, at mennesket er det væsen, der har sit liv som opgave, og det væsen, der skaber sig tilværelsesprojekter. Betingelsen for, at mennesket overhovedet kan have sit liv som opgave, er, at det som væsen er "kymrende" rettet mod fremtiden, sin egen og andres (Hansen, 1997). Mennesket er altså rettet i tid, men ikke kun. Det er også rettet i og med nogle grundformer af intentionalitet eller rettedhed. Det springende punkt i forhold til BF er, at disse basisformer af rettedhed kan antages at være impliceret i faktor I, II, III, og V. Dette uddybes nedenfor.

Til præcisering af, at vi som mennesker altid er en del af hinandens situerende kontekst, taler man i selvpsykologisk regi om, at vi som medspillende modspillere fungerer som *selvobjekt* (Kohut, 1977; 1984) for hinanden, hvormed menes at vi i forhold til hinanden udgør den psykologisk-eksistentielle næring eller ilt, der skal til for, at vi hver især kan udfolde vor menneskelighed og *være os selv* i betydningen at leve et med livsmod og livsglæde fuldtonet liv. Med begrebet om selvobjekter specificeres betydningen af kontekstuelle forhold for det enkelte menneskes realisering af sit tilværelsesprojekt i den forstand, at begrebet henviser til de vitaliserende *dimensioner* ved forholdet til betydningsfulde andre mennesker, som af den enkelte *opleves* som selvunderstøttende og selvopløftende, og som er nødvendige for hans eller

hendes etablering, opretholdelse og fortsat udvikling af et velkonsolideret selv (Hansen, 1996). Når Bertelsen skriver om tilværelsesprojektet, at det "...retter sig mod den livsverden, som mennesket bevæger sig i, og at det centrale i denne livsverden er andre mennesker og deres rettedhed mod rettedheden" (1994, p.15), så kan man med begrebet om selvobjekter foretage en nærmere specificering af de særligt betydningsfulde og vitaliserende aspekter ved menneskers rettedhed mod andres rettedhed².

Konsekvensen af denne forståelse er naturligvis, at eventuelle psykometriske bestemmelser af personlighedstræk, hvor der ikke tages højde for, hvorledes disse realiseres i forholdet mellem selvet og dets selvobjekter, i bedste fald bliver halv (jvn.fr Hogans skelnen mellem personlighed og personalitet). I værste fald kan sådanne målinger være direkte misvisende i forhold til, hvordan et selv rent faktisk er til stede, befinder og opfører sig, på forskellige tidspunkter og i varierende selvobjekt-kontekster. Et forhold, som det vil være klogt at have øje for, hvis fx man som medlem af et "selectionboard" fortrinsvist anvender psykometriske tests som baggrund for valg af personale - i det hele taget naturligvis, men nok særligt når det gælder indflydelsesrige poster, som eksempelvis lederstillinger, hvor konsekvenserne af det enkelte menneskes handlinger kan få vidtrækkende betydning for andre (Kets de Vries, 1989; 1992).

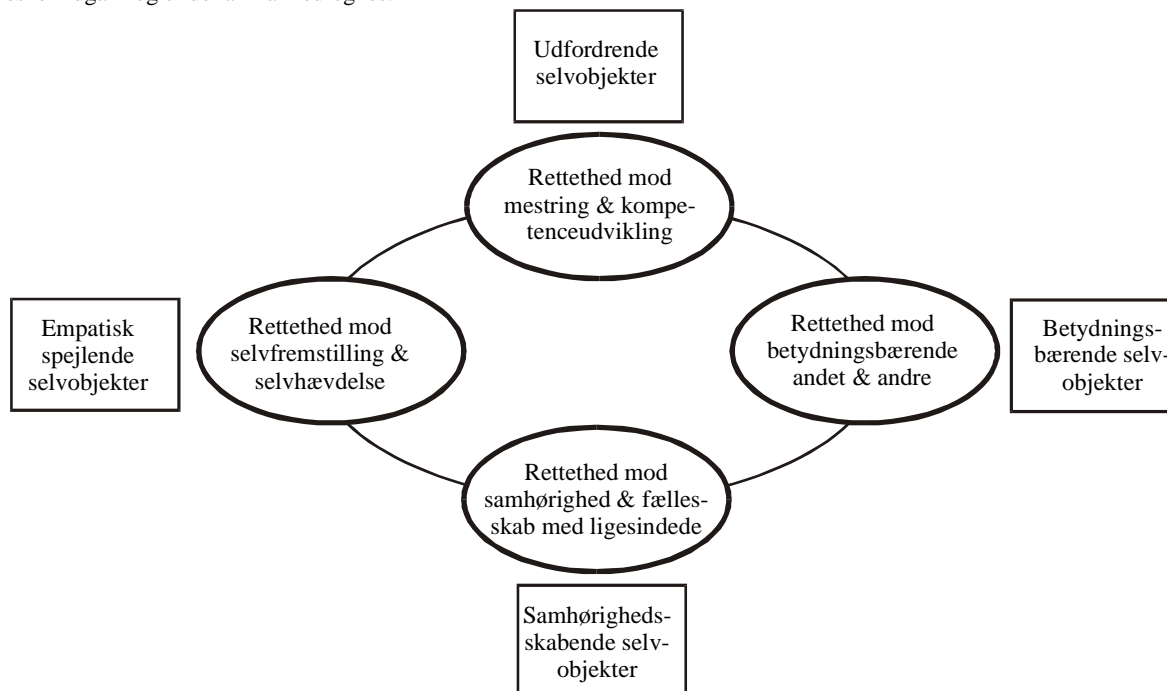
Om basale intentionalitetsformer og personlighedstræk. Som det fremgår af Hansen (1997; 1998; 1999; under forberedelse) består selvet af fire grundformer af intentionalitet eller rettedhed, som udvikler sig mere eller mindre optimalt afhængigt af kvaliteten af de selvobjektrelationer, man vokser op med og omgives af i ungdom og voksenalder. Ret beset er selvet betegnelse for den dynamiske strukturering af disse fire intentionalitetsformer og hertilhørende selvoplevelers fænomenologi, forstået på den måde, at selvet som strukturering af intentionalitet, fungerer som en dynamisk-strukturel (personligheds)organiserende *grund* på hvilke konkrete selvoplevelser (positive og negative) og selvafrænsninger (i forhold til andre) står som *figur*. Forstået på denne måde, henviser selvet ikke først og fremmest til noget mennesker *har* - som en *having side* - men derimod til det de *er* i det de *gør* - dvs. deres *doing side*. Personlighedsorganisering (eller som her selvorganisering) er altså ikke først og fremmest noget man *har*, men derimod noget man mere eller mindre stabilt *gør* og *er*, nærmest svarende til den *levede* krops organisering af sin væren-i-verden i form af dynamiske kropsskemaer, som det formuleres hos Merleau-Ponty (1994). At dette noget, som man *gør* og *er* (i takt med den kognitive udvikling bl.a.), bliver i stand til at tage sig selv som genstand for refleksion, og således også kan anskues som noget man *har* - nemlig som en genstand-for-refleksion - ændrer ikke på, at det i realiteten først og fremmest er noget man *gør* og *er*. Og skal man adækvat forstå hvad

² Svarende til at intentio-intentum er poler i en udelelig intentionalitetsstruktur, er forholdet mellem selvets rettedhed og omgivende selvobjekters rettedhed mod selvets rettedhed et indvendigt forhold. Med begrebet om selvobjekter opløses m.a.o. dualismen mellem selv og andre, idet den indvendige forbundethed mellem selv og selvobjekt umuliggør forståelsen af såvel selvet som selvobjekter uafhængigt af hinanden. Uden selv intet selvobjekt og uden selvobjekter intet selv, hvis det skal siges kort (Hansen, 1996).

dette noget *er*, ja så er det klart, at udgangspunktet må være konkrete analyser af, hvad dette noget så faktisk *gør* (herunder føler og tænker) i nærmere bestemte situationer, på forskellige tidspunkter og influeret af forskellige former for hen-sigten (rettethed), bevidst som ubevidst. Og sådanne undersøgelser må omfatte *såvel* de strukturelle forhold i det enkelte menneskes personlighedsorganisering (eller selvorganisering) som de konkrete oplevelser, tanker og følelser, dette menneske har - på forskellig vis, i forskellige sammenhænge, og til forskellige tidspunkter. Men også de selvobjektrelationer, som det enkelte menneske indgår i og er del af må medregnes.

Figur 1 fremstiller selvet, som det i modelform tager sig ud i min bearbejdede version af Kohuts begreb om det bipolare selv.

Når jeg i det følgende beskriver de fire selvkonstituenten og forsøger at synliggøre, hvorledes disse relaterer sig til BF, er det hovedsageligt med fokus på de strukturelle forhold. At nå til psykologisk forståelse af et bestemt menneskes oplevelsesfænomenologi kræver detaljerede psykologiske undersøgelser af hans eller hendes *gøren* og *væren*, og falder udenfor rammerne af nærværende arbejde.

Figur 1. Selvet og dets selvobjekter

Den første konstituent i selvet består af en form for selvhenførende intentionalitet, hvis intentio-pol manifesterer sig som en *rettethed mod selvhævdelse og selv fremstilling*, der vedrører den optagethed som mennesker (børn og voksne) i forskellige variationer af livsudfoldelse har af deres egne udtryk, dvs. den form for rettethed, der ytrer sig som en bestræbelse på at hævde sin egen individualitet ved at fremstille sig som den, man *er*. For at udvikle denne rettethed til modenhed har barnet (men også den unge og den voksne) brug for omgang med empatisk indfølelse selvobjekter, der som intantum for det selvhenførende intentio forstår at se og anerkende barnets selvhævdelse og selv fremstillinger som en stræben efter at opretholde og/eller fortsat udvikle dets tilværelsesprojekt. Gennem empatisk spejlende selvobjekters *optimalt frustrerende* omgang med barnets selvhævdende og selv fremstillende stræben, får barnet mulighed for at omdanne eventuelt urealistiske selv forestillinger til fordel for etablering af realistiske ambitioner og hermed forbundne stabilt regulerede oplevelser af positiv selv følelse og selv respekt (Kohut, 1977; 1984).

Hvis ikke barnet får lov at give udtryk for sine elementære bestræbelser på selv fremstilling og selvhævdelse, men overvejende bliver mødt med afvisning, ustabile reaktioner (betinget af primær-selvobjekternes eget ubalancerede selv), fordømmelse eller straf, når det gør så, vil disse knægtede og forblive uintegrerede fremmedlegemer. Sker dette, vil bestræbelserne på selvhævdelse og selv fremstilling i den opståede fordrejede form leve videre, side om side med de knægtede områder af selvet, som for deres vedkommende forbliver i en primitiv og udviklet form.

I forhold til BF/FFM er det min opfattelse, at den form for rettethed, der indfanges med selvet selvhenførende intentio kan antages at ligge implicit i faktor I (Extraversion). Som det fremgår af tabel 1 (s. 7), så vedrører Extraversion bl.a. graden, med hvilken man er aktiv, selvhævdende, ambitiøs, energisk, entusiastisk, udadrettet og snakkesalig. Hos Kohut (1977; 1984) forstås udviklingen i det område af selvet, som jeg kalder selvhenførende intentio, netop som udvikling af ambitioner og hermed forbunden energisk entusiasme over at føre disse ud i livet.

Hvad der påpeges med det selvpsykologiske perspektiv er, at det selvhøvede intentio i takt med selvets udvikling organiseres i forhold til de øvrige selvkonstituent, der som intention for dette afstikker de mål og rammer indenfor hvilke ambitioner føres ud i livet³. Holder mine observationer af forholdet mellem selvpsykologi og BF stik, kan der med det selvhøvede intentio - der kommer til udtryk som selvhøvedelse og selvfremstilling - gives et bud på, hvorledes den indbyggede rettethed i Extraversion udvikles, organiseres og manifesterer sig i takt med udviklingen i både denne og de øvrige konstituent i selvet. På den baggrund kan der bringes opmærksomhed til vigtigheden af at forstå, hvorledes et menneskes Extraversion er del af et mere omfattende selvs strukturelle organisering.

Med en selvpsykologisk optik som baggrund vil såvel udtalt høj som udtalt lav psykometrisk måling af Extraversion naturligt give anledning til at rejse spørgsmål om beskaffenheden af den konstaterede Extraversion i relation til de øvrige faktorer. Men også spørgsmålet om, hvorledes personen eksistentielt set befinder sig med sin høje eller lave Extraversion (hvilke ambitioner eller mangel på samme, og hermed forbundne oplevelser af ægte eller falsk selvrespekt og selvverd der er "på spil") vil være naturligt at rejse. Muligheden for at give et forklarende svar på disse spørgsmål er netop betinget af, at man forstår den forekommende Extraversion som udtryk for en bestemt selvorganiserings manifestation af rettethed. Pointen er, at det faktum, at man fx er snakkesalig eller udadrettet ikke nødvendigvis er udtryk for en mere eller mindre vellykket udvikling i og organisering af det selvhøvede intentio. Såvel overdreven og underdreven snakkesalighed som ekstrem ud- eller indadrettethed kan muligvis være udtryk for et *ubalanceret* selvs måde at hævde og fremstille sig selv på. Men der behøver ikke være tale om ubalance, vil jeg mene.

Mennesker er forskellige og nogle er udadrettede og snakker mere end andre, hvilket for en psykologisk betragtning ikke i sig selv er særligt interessant, idet der ikke hermed er sagt noget om, hvorledes de eksistentielt befinder sig med at være som de er. Det psykologisk interessante må netop være at finde ud af, hvilken form for selvhøvede intentio der evt. er "på spil" i snakkesaligheden og/eller udadrettetheden, og hvorledes denne kan tænkes at være en manifestation af det enkelte menneskes bestræbelser på at realisere sit tilværelsesprojekt. En afgørelse af dette vil forudsætte en empatisk introspektiv undersøgelse af den enkeltes subjektive oplevelsesfænomenologi i et Hogansk personalitetsperspektiv. Et adækvat svar vil næppe kunne findes alene ved målinger på en kvantificerbar skala.

Den anden konstituent i selvet udgøres af en andenhenførende intentionalitet hvis intentio-pol manifesterer sig som en *rettethed mod betydningsdannelse*, som er udtryk for menneskers stræben efter at finde mening og værdi ved at orientere deres livsudfoldelser efter mere kompetente forbilledlige

³ Det er altså ikke kun selvobjekter, der fungerer som intention for selvets intentio. Selvet er strukturelt set også en intentio-intention struktur, hvor de enkelte selvkonstituents rettetheder tager form efter (eller indrettes af) hinanden (Hansen, under forberedelse).

andre. Rettetheden mod betydningsdannelse manifesterer sig ved, at man orienterer sig efter den omgivende verdens menneskelige og kulturelle værdier og praksisformer. For at blive menneskelig skal barnet ikke blot ses og imødekommes som den, det fremstiller sig selv som. Det har tillige brug for betydningskabende og betydningsbærende livsvejledere, der som intention for det andenhenførende intentio viser barnet, hvad det kan blive til. Og det har det, fordi udviklingen af barnets psykiske meningsunivers ikke alene kommer indefra, men tager form i samspil med andres meningsdannelser. En vellykket udvikling i denne sektor af selvet fører til etablering af et overordnet realistisk, målsættende og selvregulerende psykisk værdi- og meningsunivers, og hermed forbundne oplevelser af at det nytter at gøre noget her i verden.

Hvis betydningsbærende selvobjekter er psykisk eller fysisk fraværende eller på anden vis svigter, vil udviklingslinien i det andenhenførende intentio blokeres og udviklingen af modne idealer, mål og værdier som psykiske reguleringsmekanismer udeblive. Selvet vil i så fald enten udvikle forvrængede idealer eller forblive i en umoden afhængighed af ydre betydningsdannelser, hvor det til stadighed vil have brug for idealiserbare selvobjekter, der kan levere psykologisk nærende ilt til de tomhedsfølelser og "meningshuller" i psyken, som den manglende udvikling af værdi- og meningsmateriale i selvets andenhenførende intentioner efterlader. Selvet vil (med en formulering hentet fra den tidlige Kohut) udvikle en intens form for *objekt-hunger* (1971, p.45), som ikke afspejler en egentlig interesse for, eller kærlighed til, andre, men derimod er udtryk for selvets vedvarende behov for forsyning af mening. Det meningssskadede selvs egentlige problem er, at dets evne til at akkumulere substans eller væren fra sin omgang med betydningsbærende selvobjekter er blevet undergravet, hvorfor de indre "meningshuller" typisk ikke vil blive fyldt ud, og oplevelser af en dybere mening med livet som skærm mod tomhedsfølelse vil udeblive.

Kernen i den selvpsykologiske udviklingsforståelse er, at dele af, eller aspekter ved, betydningsbærende selvobjekters måde at være-i-verden og forholde sig til selvet på - via processer af omdannende internalisering - indbygges i selvets strukturering. Hvormed det ikke er sagt, at betydningsbærende selvobjekter (og selvobjekter i det hele taget) som sådan skaber selvet, men blot at de bliver del af selvets skabelsesproces. Kohut (1974) skriver herom, at: "...the parts, in other words, do not build up the self, they become build into it" (p.749) hvoraf følger, at i den udstrækning man som forælder, pædagog, lærer osv. fører en engageret, verdensåben og autentisk livsførelse, så er det dét, som barnet får mulighed for at betydningsrette sig efter og udvikle sig i forhold til. Den åbning af kultur- og menneskeverdens betydningsdannelser, som barnet hermed møder, bliver kort sagt en indbygget del af dets senere muligheder for at udvikle tilværelsesprojekter og indrette sig i sin eksistens på meningsfuld og meningsgivende vis.

I forhold til BF/FFM er det min opfattelse, at den betydningsrettethed, der indfanges med selvets andenhenførende intentio, kan antages at være impliceret i faktor III (Conscientiousness). Vender vi igen tilbage til tabel 1, så fremgår det, at Conscientiousness vedrører graden, med hvilken man er effektiv, organiseret, planfuld, pålidelig, ansvarlig og grundig. Kvaliteter som alle er forbundet med og influeret af, hvilke

værdiorienteringer man har, og hvor forpligtende man forholder sig til disse. Karakteristisk for mennesker med en dårlig udviklet betydningsrettethed er netop deres manglende evne til vedblivende at være fastholdende i forhold til et sæt af meningsgivende idealer og værdier, og en heraf følgende tendens til impulsiv (dvs. lav Conscient) eller overdreven selvovervurderende (dvs. udtalt Extravert) adfærd (Kohut, 1977). I begge tilfælde vil evnen til at opleve mening og livsfylde - udover afgrænsede situationer, hvor man lader impulser få frit løb eller fører sig frem for et spejlende publikum - være forringet. Oplevelser af eksistentiel tomhed og meningsløshed, affødt af en manglende orientering mod noget som er større end én selv, vil - som nævnt ovenfor - typisk være den blivende grund at falde tilbage på.

Hvad der hævdes med selvpsykologien som talerør, er, at den indbyggede rettethed (og dermed den eksistentielle kvalitet) i Conscientiousness udvikles og omformes i betydningsbærende og værdisættende selvobjektmiljøer, og således ikke blot er resultat af en medfødt *basic tendency* (Costa & McCrae) af den ene eller anden art. Hermed ikke sagt at evt. konstitutionelle forhold ikke har betydning. Blot er der peget på, at udviklingen af forskellige former for og grader af Conscientiousness (lig de øvrige konstituenten i selvet) i høj grad må antages også at være et resultat af omdannende internalisering af betydningsgivende forhold i det selvobjektmiljø, man indgår i og er del af.

Når Digman (1996) spørger: "*to what degree can conscientiousness, for instance, be increased by special training*" (p.16), vil man fra en selvpsykologisk vinkel svare, at det kan det nok en hel del - vel vidende, naturligvis, at ændring af Conscientiousness hos karakterafvigere og narcissistiske personligheds- og adfærdsforstyrrelser, kræver langvarig terapi (Kohut, 1977), og i ekstreme tilfælde af psykopati og/eller anden form for neurologisk baseret emotionel forstyrrelse måske er umulig. Men træning af Conscientiousness er ikke alene den enkeltes ansvar. Der er ret beset tale om en fælles sag, hvor omgivende selvobjekter bliver en vitaliserende del af selve træningssagen, og derfor må påtage sig et relationelt medansvar - som forælder, lærer, pædagog, terapeut, eller menneske til menneske blot.

I øvrigt vil det være bedre i overensstemmelse med Kohuts forestilling om, at dele af selvobjekter bliver indbygget i selvet, hvis man (fremfor træning) taler om udvikling, da udvikling ikke på samme måde som træning kan give anledning til signalforvirring i retning af, at Conscientiousness skulle være et redskab i en funktionalistisk værktøjskasse, som man i management regi kan træne sig til. Hvormed ikke sagt, at man ikke også kan træne sig til at være mere eller mindre Conscient. Det kan man uden tvivl. Men fundamentalt set er der tale om en udviklingsproces, hvor bestemte værdikvaliteter indbygges og fremelskes i et samvær med betydningsbærende selvobjekter, der selv besidder de kvaliteter, som muliggør, at zonen for nærmeste udvikling kan transformeres til det enkelte selvs aktuelle kvaliteter af Conscientiousness.

Som ved de øvrige faktorer og/eller intentionalitetsformer, er det psykologisk interessante ved Conscientiousness ikke først og fremmest, hvilken score man opnår på en questionnaire, men derimod, hvilken selvkonstellation denne score er udtryk for, og hvordan det enkelte menneske eksistentielt

befinder sig med sin måde at være mere eller mindre Conscient på. Enhver scoring på Conscientiousness bliver (lig de øvrige faktorer) først for alvor psykologisk interessant og meningsfuld, når den anskues i forhold til udvikling og organisering af de øvrige faktorer indenfor rammerne af det enkelte menneskes overordnede tilværelsesprojekt. I tilknytning til det ovenfor anførte om Extraversion, siger hverken psykometriske målinger af Conscientiousness eller Extraversion i sig selv noget særligt om et menneskes væren-i-verden. For at forstå hvad evt. målinger af Extraversion og Conscientiousness eksistentielt set er udtryk for, må *forholdet* mellem de enkelte målinger sættes i fokus og efterfølges af empatisk-introspektivt baserede undersøgelser af, hvilke former for selv- og andenhenførende intentionalitet, der er involverede heri.

Grunden til at *forholdet* mellem tingene må sættes i centrum er, at den andenhenførende intentionalitet udover at være et intentio i egen ret - som vedrører menneskers betydningsrettethed - samtidig også er et intantum for det selvhenførende intentio (Hansen, under forberedelse), forstået på den måde, at forholdet mellem de to intentionalitetsformer udgør en spændingsbue, hvor de ambitioner, som man har (eller er), med større eller mindre overensstemmelse altid leves ud i forhold til de mål, idealer og værdier som man også er bærer af. Forholdet mellem selvhenførende og andenhenførende aspekter er (som forholdet mellem hver af disse og hertilhørende selvobjekter) en intentio-intantum struktur, og holder min parallelisering til BF stik, må det samme antages at være tilfældet for Extraversion og Conscientiousness. Og det er netop dette, at Extraversion og Conscientiousness kan forstås som en intentio-intantum struktur, der gør det muligt at *forklare*, hvorledes de som faktormanifestationer kan tænkes at være udtryk for et bestemt organiseret selvs måde at realisere sin eksistens på.

I forhold til det tidligere nævnte om Redfield, så er det min opfattelse, at forholdene omkring den andenhenførende intentionalitet netop er udtryk for, at værdiaspekter er fundamentale psykologiske ingredienser i menneskers handle- og oplevelsesliv. Hvad der påpeges med den andenhenførende intentionalitet er (som hos Redfield), at værdier ikke alene er en moralsk nødvendighed, men også en psykologisk (se fx Riker, 1996).

Den tredje selvkonstituent består af en fællesskabshenførende intentionalitet, hvis intentio-pol manifesterer sig som en *rettethed mod samhørighed*, som udtryk for en stræben mod at knytte bånd til det fællesmenneskelige. Det centrale er her rettetheden mod og oplevelsen af *vi-hed* (Detrick, 1985). *Lad mig være ligesom dig* er barnets dynamisk-psykologiske udspil og fordring til modsvar fra samhørigheds-skabende selvobjekter, der som intantum for det fællesskabshenførende intentio giver barnet mulighed for at opleve gensidigt samvær og føle sig ligeværdig og ligesindet. Udviklingslogikken er her, at hyppige og længerevarende oplevelser af stille samvær med samhørighedsskabende selvobjekter fører til etablering af den form for basal tillid, som ligger til grund for den senere udvikling af vedvarende forsikrende oplevelser af at være del af det fællesmenneskelige og høre til blandt ligesindede. Sideløbende med dette kommer forståelsen af, at "sameness is difference" (ibid.) i stand, hvorved man får forudsætninger for at

forstå og acceptere, at man samhørighedsfølelser til trods hverken fuldstændig *er* som eller fuldt ud kan forstå andre. Omvendt kan andre derfor heller ikke altid helt forstå den man selv er, hvilket ikke betyder, at de så slet ikke kan forstå noget, men blot at de kun kan følge med til et vist punkt. Netop i oplevelsen af i grunden at være *lige-som* skabes grobunden for at kunne have med oplevelsen af reelle forskelle i oplevelser og handlegrunde at gøre, og dermed den reelle oplevelse af at være en individualitet i et fællesskab.

Ved blokeringer eller udviklingsstands i det fællesskabshenførende intentio bliver de dynamisk-strukturelle forudsætninger for at opleve sig lige-som andre og høre til i menneskelige fællesskaber mangelfulde. Oplevelsen af grundlæggende at høre til blandt andre i en fællesmenneskelig livsform (Bernth, 1982) bliver som følge heraf skrøbelig og vil konstant kunne trues i/af andre menneskers tilstedeværelse. Selvom man måske i kortere perioder oplever, at andre forstår ens handlinger, oplevelser og bevæggrunde, samt at de føler med ens glæde og smerte, og dermed i en vis udstrækning er som én selv, umuliggør det fællesskabshenførende intentios skrøbelighed disse oplevelsers vedvarende, hvorfor de kun vil være temporære (Kohut & Wolf, 1978). Opdagelsen af at andre alligevel ikke *er* og *føler* som én selv, vil betyde at man føler sig ensom, og vil typisk kunne resultere i isolation og tilbagetrækning fra verden, eller i udvikling af forskellige former for strategi til hindring af egentlig kontakt med andre.

I forhold til BF/FFM er det min opfattelse, at den form for rettedhed, der indfanges med selvets fællesskabshenførende intentio, kan antages at være indbygget i faktor II (Aggreableness). Vender vi også her tilbage til tabel 1, så ses det, at Aggreableness vedrører graden med hvilken man er omgængelig, tilgivende, generøs, flink, sympatisk og tillidsfuld. Forhold som alle er influeret af og måske direkte udtryk for, hvorvidt man har udviklet de handle- og oplevelseskapaciteter, der skal til, for at man kan være afslappet til stede *med* og *som* sig selv i relation til andre, uden konstant at være bange for afvisning, hvis man giver udtryk for sine oplevelser af uenighed, og for hvor ens grænser for delagtighed i fællesskabet med andre går.

Når Wiggins & Trapnell relaterer Aggreableness til eksistensmodaliteten "communion", så er det netop med understregning af, at Aggreableness handler om emotionalitet og kærlighed *som sådan*, og ikke vedrører menneskers statusmæssige eller kontrolmæssige positionering i forhold til hinanden. Hvilket svarer ganske nøje til, at det ved det fællesskabshenførende intentio er oplevelsen af *vi-hed* som sådan der stræbes efter. Også ved aktivering af selvets selvhenførende og andenhenførende intentio er der tale om rettedhed mod og relaterethed til andet og andre. Men ved disse former er relateretheden aspekt ved noget andet og dermed ikke i sig selv det væsentlige. Ved det selvhenførende intentio er det spejling og bekræftelse af ens egne udtryk, der er det væsentlige. Ved det andenhenførende intentio er det dannelsen af livsvejledende mål, idealer og værdier. Det fællesskabshenførende intentio adskiller sig således fra det selvhenførende intentio ved det, at optagetheden af én selv - og dermed forbundne behov for spejling og anerkendelse - er trådt i tyst baggrund. Videre adskiller det sig fra det andenhenførende intentio derved, at det i ren form er oplevelsen af fællesskab og tilhør med mennesker af samme slags som én selv (dvs.

som alter ego ifølge Detrick, 1986, p.300), der stræbes efter, og ikke som sådan konkrete betydningsbærende forhold uden for én selv.

Når et menneske scorer lavt eller højt på Aggreableness, så vil faktoranalytikere se dette som et udtryk for, hvor omgængelig, tilgivende, generøs, flink, sympatisk osv. dette menneske er. Men som ved de øvrige faktorer er der heller ikke her sagt noget om, hvilken eksistentiel betydning det har for det enkelte menneske, at være sådan én, der scorer på denne bestemte måde. Igen er det min opfattelse, at det ikke er *hvad* der scores ved en psykometrisk måling, der er det psykologisk interessante, men derimod undersøgelsen af, hvilken form for rettedhed der er involveret, og hvorledes denne organisatorisk er forbundet med selvets øvrige intentionalitetskonstituent. Selvom det er det fællesskabshenførende intentio, der mest direkte må antages at være impliceret i Aggreableness, så er det oplagt, at bestemmelser af, hvad der er på spil ved et menneskes scoring herpå, også må tage i betragtning, hvorledes det at være Aggreable kan forstås som udtryk for dette menneskes idealer (dvs. dets andenhenførende intentio), og/eller hvorledes der kan være tale om en måde at hævde (eller undertrykke) og fremstille sig selv på (i relation til det selvhenførende intentio). Det sidste kan fx tænkes at være tilfældet, hvor man har at gøre med et menneske, som gennem sin opvækst hovedsageligt er blevet spejlet og anerkendt på sin omgængelighed, flinkhed osv., uden at have fået hverken lov eller plads til spontant at leve sine ønsker og impulser ud, udtrykke vrede, have personlige meninger og behov osv. Som følge heraf kan et sådant menneske måske være blevet udtalt flink, generøs, tilgivende osv., hvorfor han/hun da også vil score højt på Aggreableness, og i en observatørs øjne fremstå som både sympatisk og tillidsvækkende. Men hvis prisen herfor er selvfremmedgørelse og manglende evne til at mærke sine egne ønsker, behov og grænser for sin flinkhed, så er der *ikke* tale om et særligt veludviklet selv, der er sit eget center for initiativ og oplevelse i sin flinkhed. Hvorvidt der er tale om det ene eller andet må igen bero på grundige fænomenologiske undersøgelser.

Den sidste konstituent i selvet er en art mestringshenførende intentionalitet, hvis intentio-pol manifesterer sig som en *rettedhed mod at opnå kompetence*, som udtryk for en stræben mod at gribe ind og gøre noget i et forsøg på at beherske forhold i den naturlige, den sociale og den personlige verden. Udviklingsopgaven retter sig her særligt mod to ting: dels mod udvikling af kognitive kompetencer, så det opvoksende individ bliver i stand til at forholde sig kritisk reflektivt til såvel sig selv som eventuelle problemfelter i den ydre verden. Og dels mod udvikling af handleevner, så individet bliver i stand til at omsætte sine erkendelser, ambitioner og idealer i konstruktiv virksomhed. Den optimale udvikling beror her på, at det enkelte menneskes talenter, evner og færdigheder (af andre og gennem de opgaver det selv stiller sig) udfordres inden for rimelighedens grænser (dvs. indenfor zonen for nærmeste udvikling), og ikke i en sådan grad, at modet til fortsat at åbne sig for nye tilegnelsesmuligheder knægtes. Hvis ikke man får erfaringer med, at det at åbne sig for og give sig i kast med at erobre verden, overvejende medfører positive resultater, vil ens forventningssæt blive, at tilegnelsesbestrebelse kommer

der ikke positive selvtilstande ud af (Ziehe & Stubenrauch, 1990). Og hvorfor så give sig i kast med noget sådant kunne man jo spørge (se også Hansen, 1997; 1999a).

I forhold til BF/FFM er det min opfattelse, at den form for rettethed, der indfanges med selvets mestringshenvørende intentio kan antages at være impliceret i faktor V (Intellect/Openness). Vender vi tilbage til tabel 1, så fremgår det, at Intellect/Openness måler bredden af ens interessefelt samt graden med hvilken man er artistisk, nysgerrig, imaginativ (vs. logisk), indsigtfuld og original. Ikke alle disse adjektiver synes umiddelbart at relatere sig til de refleksions- og handleevner, som jeg omtalte ovenfor som del af det mestringshenvørende intentio. Men det betyder ikke nødvendigvis, at forbindelsen ikke er der. Tværtimod, så pointeres det, at mestringsstræben ikke blot handler om udvikling af rationelle logiske evner, kompetencer og færdigheder (målt på Intellect), men at også æstetisk sans, kreativ forestillingsevne osv. (Openness) hører med til udvikling af mestringsstræben.

Hvad jeg henfører til mestringsstræben, forstod Kohut (1977; 1984) som udvikling af talenter, evner og færdigheder, hvormed han ikke blot tænkte på rationel logisk tænkning og handling blot - således som jeg måske får det til at lyde - men derimod også havde øje for de kreative evner og den åbenhed og originalitet, med hvilken et menneske realiserer forholdet mellem sine ambitioner og idealer. Således understregede han da også, at det væsentligste kriterium på, om et selvpsykologisk analysearbejde er lykkedes ikke er, om et menneske er lykkelig og fri for sårbarhed og smerte, men derimod om det er blevet mere *åben* og *fleksibel* i sin måde at forholde sig til sig selv, andet og andre på. (Kohut, 1978, p. 545).

Hvad jeg prøver at sige er, at selvets mestringsstræben må anskues bredt som både omfattende faktorerne Intellect og Openness, hvor hverken Intellect eller Openness som sådan har at gøre med måling af intelligenskoefficient, men derimod begge vedrører den karakteristiske (fortrinsvis hhv. kreativ-æstetiske eller rationel-logiske) art af og omfanget med hvilket man anvender sit intellekt og er åben for forskellige former for oplevelse.

Som ved de øvrige selvkonstituerer og faktorer gælder det også for Intellect/Openness, at det psykologisk interessante ikke som sådan er, hvor højt eller lavt man scorer ved psykometrisk måling heraf. Det psykologisk interessante må også her være, hvilke strukturelle sammenhænge i selvets organisering (eller mangel på samme) et bestemt scoringsresultat er udtryk for. Pointen er, at høj scoring på Intellect/Openness ikke i sig selv siger noget, hvorvidt der er tale om et balanceret eller et skævt udviklet selv, der måske nok fungerer handleduelligt, kognitivt veludrustet, dygtigt, kreativt osv., men som samtidig fungerer ude af kontakt med de behov for psykologisk ilt, der knytter sig til bestræbelserne på at blive set og anerkendt som den man *også* er, at opleve nærvær og samhørighed med andre, samt at leve ud fra værdier og idealer, som er gjort til ens egne, og ikke blot er overtaget fra andre for at leve op til deres forventninger og krav. Et menneske, der fungerer derudaf uden at være i særlig god kontakt med sine dybere værenslag kan måske nok nå langt hvad angår karriere, status osv., men vil i mindre grad opleve de vedvarende følelser af meningsfuldhed, som følger af at leve et fuldtønt liv i

kontakt med andre ud fra de øvrige områder af selvets rettethed (Wolf, 1988).

Som nævnt under gennemgangen af Goldberg, så viser leksikalske analyser et større gennemslag af faktorerne I, II og III end af faktor V. Spørgsmålet er nu, om ikke dette kan begrundes med, at Intellect/Openness er udtryk for en anden form for rettethed end de, der er indbygget i Extraversion, Aggreableness og Conscientiousness. I mit forsøg på at svare bekræftende på dette spørgsmål vil jeg fortrinsvist fokusere på forholdene omkring Intellect, som det falder mig mest lige for at behandle. Forbindelsen til Openness vil dog blive nævnt, hvor jeg finder det oplagt.

Når man som jeg betragter mestringsstræben som en form for intentio, så hævdes det samtidigt, at stræben efter viden, indsigt og kompetence er (eller kan være) motiveret i og af selve engagementet i genstanden for mestringsbestræbelserne, og dermed ikke nødvendigvis er afledt af hverken stræben efter selvhævdelse og selvfremskaffelse (med varierende grader af Extraversion), samhørighed (med varierende grader af Aggreableness) eller orientering mod betydningsbærende forhold (med grader af Conscientiousness). Er dette tilfældet, må det antages, at mennesket besidder en grundlæggende stræben efter aktivt at gribe ind i verden og gøre noget, ikke for opnåelsen af personlig vinding eller af andre grunde, men alene for - selv og/eller sammen med andre - at involvere sig i og beherske fænomener, genstande og forhold i omverdenen. Det må tillige antages, at det at opnå indsigt og handleevne i og af sig selv vil understøtte, opløfte og facilitere udviklingen og konsolideringen af selvet i mere bred forstand.

En forståelse af denne art vil man kunne finde støtte for i brede kredse af den kognitive psykologi, som specielt siden Whites (1959) grundlagsstudier af kompetencerettet motivation har frembragt rig empirisk belæg for antagelserne om, at stræben efter at opnå kompetence over forhold og fænomener i omverdenen samt over sig selv og sine handlinger, er et grundlæggende træk ved mennesket, og som tillige har vist, at oplevelsen af reel handleevne og af at være "locus of control" i forhold til det, der sker med og for én, er af vital betydning for at leve et fuldtønt virksomt og selvbestemmende liv (Shane, 1983). Endvidere vil den korrespondere med grundsynet i bl.a. virksomhedsteori og den heraf udløbne kritiske psykologi, hvor virksomhedsbegrebet har primat og handleevne er nøglen til overhovedet at forstå den menneskelige eksistens og psykologi. I filosofien er opfattelsen på linje med Heideggers fundamentalontologiske brugsfænomenologi og Merleau-Pontys kropsfænomenologi, der begge er baseret på antagelser om verdensåbenhed og praksisprimat som grundlag for forståelsen af den menneskelige eksistens. Også nyere udviklingspsykologiske studier underbygger den opfattelse, at spædbørn fra starten af stræber mod at gribe ud mod genstande i verden og gøre noget ved dem (Stern, 1991; Sommer, 1996; Krøjlgaard, 1998).

I lyset af disse filosofiske spekulationer og empiriske kendsgerninger er der grund til at mene, at stræben mod mestringsstræben må være udtryk for et irreducibelt ontologisk intentio på lige fod med det selvhenvørende, det andenhenførende og det fællesskabshenvørende intentio.

Ja og nej vil jeg mene. Ja fordi mennesket - som ovennævnte forfattere og mange andre i øvrigt har godtgjort - efter

alt at dømme faktisk er et grundlæggende praktisk og kompetencesøgende væsen. Og nej fordi mestringsrettede aktiviteter alligevel vedrører noget andet end det, som går for sig i de øvrige selvkonstituerer.

Metaforisk placeret i selvet er mestringskonstituenten sæde for vore intellektuelle og motoriske kapaciteter i bredeste forstand. Det er dermed også her bevidsthed, refleksivitet, forestillingsevner og kreativitet figurativt skal placeres. At forstå disse fænomener intentionalt, som altid værende *omnoget* er der ikke noget fortalt i. Tværtimod. Det vil være i bedste overensstemmelse med den fænomenologiske tradition efter Brentano, Husserl, Heidegger og Merleau-Ponty.

Problemet er imidlertid, at der med disse fænomener i højere grad er tale om kognitivt styrede virksomheder, end det typisk vil være tilfældet med de forhold, der udspringer af selvets øvrige konstituerer. Menneskers selv-, anden- og fællesskabshenførende intention implicerer ganske enkelt affektive og psykodynamiske aspekter i højere grad, end deres bestræbelser på at mestre - hvormed det ikke er sagt, at mestrings ikke implicerer affektive og psykodynamiske aspekter, men blot at der er forskel på, i hvilken grad disse forhold influerer hhv. mestrings og de øvrige konstituerer. Er der hold i disse betragtninger, så må det også kunne antages, at indholdet i de selv-, anden- og fællesskabshenførende intentionalitetskonstituerer gennemgående vil være mere svært tilgængelige for den bevidste og reflekterede forståelse, end det er tilfældet for den sidste. Faktisk vil jeg mene, at der er god grund til at antage, at dette er tilfældet. Alt andet lige er det oftest lettere at forholde sig refleksivt til sine handleevner, talenter og færdigheder, end det er at forholde sig til hvad det er, der er sat i værk og spiller sig ud, når man i alverdens forskellige forklædninger intentionalt (men ikke af den grund intentionelt) efterstræber at udtrykke sine behov for spejling, betydningsrettethed og samhørighed. Pointen er, at den refleksive gennemtrængning af sådanne forklædninger er betinget af vores evne til *subjektivering* (Løvlie, 1982), hvormed vores evne til frit og ufordrejet at opleve mangfoldigheden i vort følelsesliv, hvilket ikke i samme grad gælder vore intellektuelle og handlemæssige evner, talenter og færdigheder. Og det uanset om disse forstås i relation til måling på en skala over Openness som kreative, imaginative og æstetisk forankrede og orienterede, eller om de ansues mere logisk og rationelt ud fra målinger af Intellect.

Hvad jeg prøver at sige er, at man nok må antage, at der gør sig en anden og mere dyb, dunkel og gennemtrængende livshistorisk betinget psykodynamik gældende ved udfoldelsen af selvets øvrige tre intentionalitetskonstituerer, end det er tilfældet ved mestringskonstituentens udfoldelser - og det uagtet, at de fire konstituerer i bund og grund ikke kan forstås uafhængigt af hinanden, og uagtet at en principiel dikotomi mellem erkendelse på den ene side og emotionalitet og psykodynamik på den anden sandsynligvis er falsk (Mammen, 1986; Poulsen, 1991; Ledoux, 1989; 1992). Og når alt kommer til alt, så er selvets indsigt i, hvad der dynamisk set er "på spil", når de øvrige konstituerer er aktiverede, jo til syvende og sidst netop et resultat af refleksive aktiviteter i mestringskonstituenten.

Dermed er naturligvis ikke sagt, at mestringskonstituenten ikke kan være et intention i sin egen ret. For det første så er

psykodynamik jo ikke et definitionskræterium på intentionalitet. Og for det andet, så forstærker det faktum, at det er mestringskonstituentens refleksive aktiviteter, der bevirker, at man kan opnå indsigt i de øvrige konstituerer snarere, at der må være tale om en form for selvstændig rettethed, og dermed en intentional komponent i sin egen ret. Hvad jeg prøver at sige er blot, at de nævnte forhold kan tænkes at være en del af forklaringen på, hvorfor leksikalske analyser viser, at Extraversion, Aggreableness og Conscientiousness er mere gennemtrængende end Intellect og/eller Openness.

I forhold til mine kritiske indvendinger mod Wiggins og Trapnells to-faktor teori, så kan man i lyset af ovenstående - og dermed ikke blot med den tidligere nævnte Redfield, men nu også med selvpsykologien - hævde, at "agency" (Extraversion) og "communion" (Aggreableness) må sidestilles med "beliefs" (Conscientiousness), mens Intellect/Openness må forstås som værende noget andet, men ikke af den grund mindre væsentligt i menneskers liv. Blot noget andet.

Med hensyn til den sidste faktor i FFM (Neuroticisme), så hævdede jeg tidligere, at der fremfor at være tale om en form for stræben, måske snarere er tale om den stemning eller stemthed (som en Heideggersk *Befindlichkeit*) med hvilken selvet - ud fra de øvrige intentionalitetskonstituerer og/eller faktorer - retter sig mod og lader sig indrette af forhold i dets omverden. Holder denne betragtning stik, så må det heraf følge, at man vil kunne score mere eller mindre højt på Neuroticisme, uden at dette i sig selv siger noget om, med hvilke former af intentionalitet eller rettethed man er involveret i verden. For at afdække disse former, må en eller flere af de øvrige faktorer (samt forholdet her imellem) tages i betragtning. Selvom antagelsen om, at Neuroticisme ikke direkte vedrører menneskers rettethed mod og af hinanden, foreløbigt blot er en antagelse, er det bemærkelsesværdigt, at den (indirekte ganske vist) underbygges af Buss, der ved analyser af mænd og kvinders forskellige relateringsstrategier fandt frem til, at faktor I, II, III og V, men netop ikke faktor IV, er centrale i den sammenhæng. Buss konkluderer, at:

"Men more than women mention their importance at work, boast about their accomplishments, and highlight their future ascendance in the hierarchy as part of their mate-attraction strategy [*extraversion*]. Furthermore, both sexes use tactics designed to appear *aggreable*, such as being sympathetic and helpful; *conscientious*, such as being well groomed and well mannered; and *intelligent*, such as acting sophisticated and displaying knowledge, vocabulary, and humor. No attraction tactics, however, appeared to involve signaling emotional stability [*neuroticisme*]." (Buss, 1996, p.197 - min fremhævelse med understregning)

Selvom min påstand om, at Neuroticisme henviser til selvets grundstemning, altså endnu ikke er empirisk valideret, så er der med Buss grund til at mene, at når hverken mænd eller kvinder opfatter Neuroticisme som noget, der har særlig betydning som relateringsstrategi, så er det måske fordi påstanden om, at Neuroticisme ikke vedrører deres rettethed, har noget på sig. Måske man vil mene, at den manglende fremhævelse af Neuroticisme skyldes, at det vil være dumt at fremhæve en høj emotionel ustabilitet, hvis man er ude på at

gøre et godt indtryk på en potentiel partner. Deri kan jeg naturligtvis kun være enig. Men hvis der vitterlig var en betydningsfuld form for rettedhed involveret i Neuroticisme, så ville man jo nok fremhæve sine fortrin som emotionel stabil, hvis det omvendt var dét, man var. Pointen er nok, at der slet ikke er tale om rettedhed, men derimod om de stemninger og stemheder med hvilke vi realiserer vore rettedheder.

Vender vi tilbage til tabel 1, så ses det, at Neuroticisme vedrører graden, med hvilken man er ængstelig, selvmedliden, anspændt, pirrelig, ustabil og bekymrende. Min påstand er nu, at disse forhold kan antages at vedrøre omfanget af integration og sammenhæng i selvet. En høj grad af ængstelighed, selvmedlidenhed, anspændthed, pirrelighed, ustabilitet og/eller bekymrethed er for selvpsykologer netop tegn på krakelering og dårlig selvsammenhæng, dvs. tegn der viser sig som følge af udefrakommende eller selvskabte trusler mod selvets integritet. Ved visse former for psykisk lidelse, fx ved borderline eller narcissistiske forstyrrelser, vil sådanne tegn være udtalte. Men også hos mere velfungerende mennesker - der i perioder udsættes for svigt, tab og i det hele taget drænes for psykologisk ilt ved fraværet af selvobjekter - vil tegnene vise sig (Kohut, 1984).

Hvad målinger af Neuroticisme kan bidrage med i forhold til selvpsykologisk udviklingslogik i almindelighed, er, at konstitutionelt betingede affektive forhold - fx temperament, høj grad af aggression, lav angsttolerance osv. - også kan have en betydning for, hvordan et selv gennem dets opvækst tager form som det gør. Tendentielt underbetones sådanne konstitutionelle forhold i selvpsykologiske udviklingsforståelser til fordel for en fokusering på den udviklingsmæssige betydning af forskellige selvobjektmiljøer (Sacksteder, 1991). Konsekvensen er, at ængstelighed, selvmedlidenhed, anspændthed, pirrelighed, ustabilitet og/eller bekymrethed fortrinsvist ses som udtryk for psykopatologi eller krakelering af selvets sammenhæng, hvilket vel ikke nødvendigvis er tilfældet. Måske er det sådan et menneske *er*, fordi det er sådan det er udrustet. Hermed ikke sagt, at der ikke kan gøres noget ved tingene op til et vist punkt. Blot er der sagt, at et selv med en bestemt grundstemning ikke nødvendigvis er blevet som det er alene pga. de selvobjekter, som det har bedrevet omgang med i sin opvækst. Og yderligere, at ikke alle mennesker kan forventes at blive lige balancerede, uanset om de så går i terapi hele livet.

Polariseringer i selvorganisering og personlighedstræk.

Som det huskes fra min gennemgang af Goldbergs tænkning, så relaterer de fleste leksikalske termer for personlighedsegenskaber sig ikke direkte til enkelte faktorer, men derimod snarere til faktorkombinationer, idet de typisk placerer sig i spændfeltet mellem mindst to faktorpoler. Det samme kan hævdes med selvpsykologien, idet man her antager, at forskellige mennesker gennem deres konkrete udviklingshistorie udvikler forskellige polariseringer i selvet (Bertelsen, 1994a).

Pointen er, at et veludviklet selv tendentielt vil være mere eller mindre polariseret omkring én af de fire grundkonstituentter (rettedhed mod selvhævdelse og selvstilling, betydningsdannelse, samhørighed eller mestrning). Sådanne individuelle variationer ændrer ikke på, at der alligevel kan være tale om et modent sammenhængende selv (Kohut, 1984).

Tværtimod er det en understregning af, at der er ikke er én, men derimod mange måder at være et helt menneske på.

Det modne selvs polariseringer kan begrebsliggøres som dynamiske variationer i *tyngdepunktet* for selvets rettedhed mod og forholden sig til sig selv og sine omgivelser. Når der er en pointe i at forstå centret i selvets selvorganisering som et tyngdepunkt, så er det fordi, man dermed understreger selvstruktureringens dynamiske karakter, og dermed fastholder, at et selv, der én gang har taget en bestemt form og er i verden på denne eller hin bestemte (konative, kognitive og emotive) facon, ikke er definitivt bundet til at forblive som det er resten af livet. Selvet kan og vil forandre sig, og for en strukturel betragtning kan og vil dets tyngdepunkt i livets proces forskydes mellem de fire grundkonstituentter. Ikke vilkårligt ganske vist, idet selvstruktureringen som selvorganiserende system besidder en vis træghed og dermed tenderer i retning af at opretholde sig selv, og forblive som det er - deri kan i øvrigt ligge en forklaring på at målte personlighedstræk kan have en vis tværsituationel og tidsudstruktureret konsistens. Men selvet kan også forandre sig, hvis eller når der forekommer forskydninger i selvstruktureringens tyngdepunkt. Med afsæt i Bertelsen (1994a) og modificeret i forhold til min udlægning af selvet, kan selvstruktureringens yderpunkter skitseres som følger:

(1) Et modent selv, der hovedsageligt har sit tyngdepunkt i det selvhenførende intentio, vil overvejende være optaget af selve det at give udtryk for sig selv og selve det at søge bekræftelse og spejling i omgivelserne. Når jeg fx. sidder her og arbejder på denne artikel, vil det svare til, at det som er "på spil" for mig, er at give *mit* udtryk for, hvorledes forholdet mellem personlighedstræk og selvorganisering kan konceptualiseres, for senere at modtage spejling og anerkendelse på *min* person for det, som jeg har lavet. Hvorledes et sådant tyngdepunkt afspejler sig i en højere eller lavere grad af Extraversion er ikke afgørende for min oplevelse af livsfylde i og eksistentiel mening med mit forehavende.

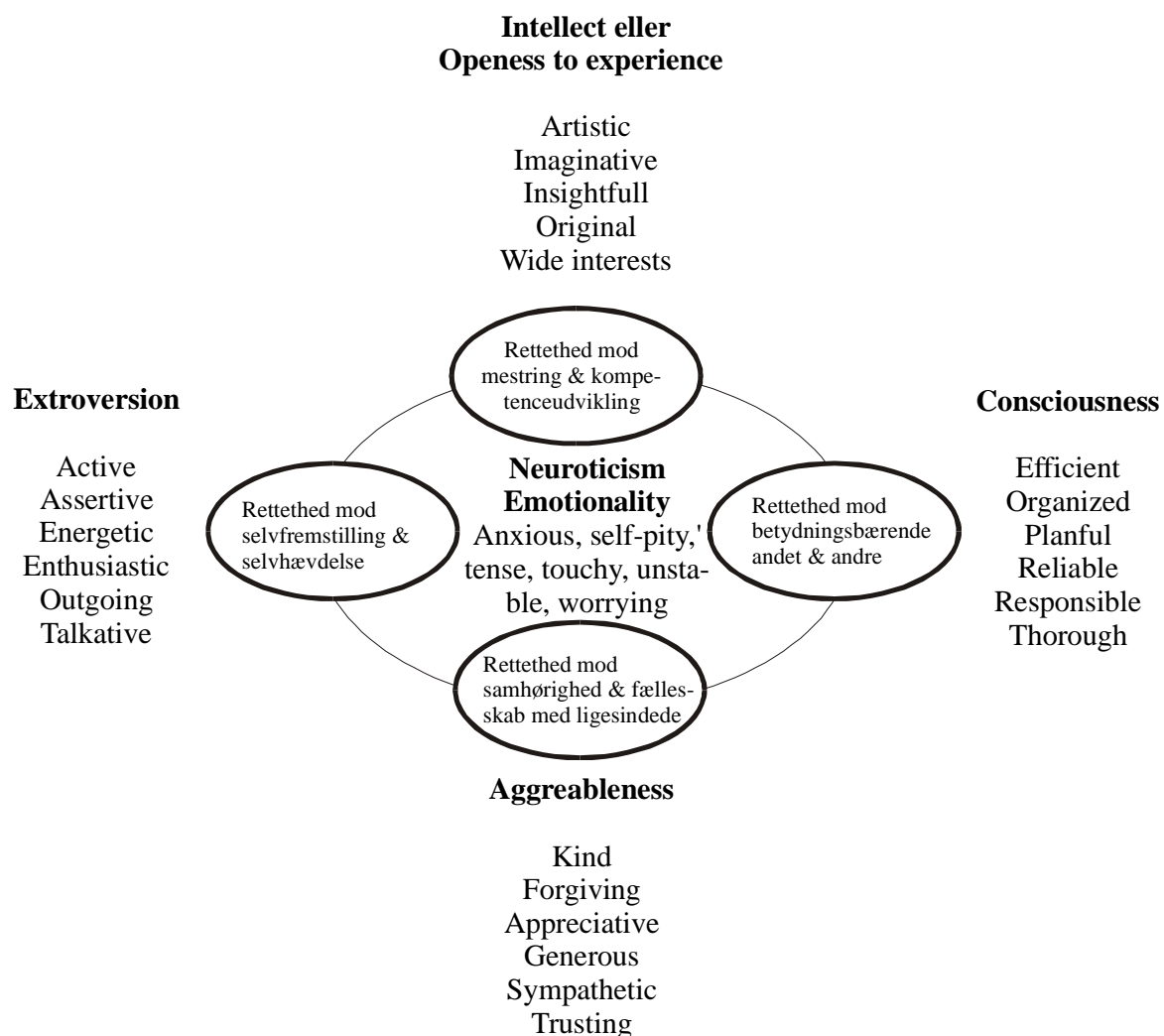
(2) Et modent selv, der hovedsageligt har sit tyngdepunkt i det andenhenførende intentio, vil overvejende være optaget af selve det at føle sig opløftet af de mål, idéer og forbilleder i dets livsverden, som det betydningsretter sig efter. Hvilket i forbindelse med min arbejdsproces vil svare til, at det som er på "spil" for mig, overordnet er at yde både selvpsykologer og faktoranalytikere ære og retfærdighed, ved som led i *en akademisk idé* om at skabe viden til gavn for menneskeheden, at forsøge en sammentænkning af deres synsvinkler og begreber, og i den forstand føle mig opløftet og vitaliseret ved at være en del af de inddragede forfatteres arbejde samt den akademiske idé. Målinger af Conscientiousness vil i den sammenhæng måske nok kunne sige noget om, hvorvidt jeg er i stand til vedblivende at fortsætte mine bestræbelser (også efter evt. kritik af mulige kommentatorer), men ikke som sådan hvilken eksistentiel mening, det vil have for mig at gøre så.

(3) Et modent selv, der hovedsageligt har sit tyngdepunkt i det fællesskabshenførende intentio vil ikke så meget være optaget af at blive spejlet af andre eller idealisere idéer og forbilleder, men vil i stedet være rettet mod oplevelsen af selve samværet med andre, af samme væsen og med interesser som én selv. I forbindelse med nærværende projekt vil dette nærmest svare til, at det er selve *samværet med andre fagfæller* omkring

indkredsningen af forholdet mellem personlighedstræk og selvorganisering (det fælles tredje), der er ”på spil”. Det at føle mig opløftet af enten at blive spejlet af andre eller idealisere disse, vil i så fald ikke være fremtrædende, men vil være trådt i tyst baggrund. Aspekter af selv fremstilling, betydningsrettethed og mestring vil naturligvis ikke være totalt fraværende (hvilket de aldrig er). Men de vil ikke være det centrale. Måling af Aggreableness vil i den sammenhæng kunne sige noget om, med hvilken ”tone” jeg vil besvare evt. kritikker fra mine fagfæller, men ikke om jeg evt. svarer venligt som en defensiv rutine og af angst for ikke at rode mig uklar med

nogen og føle mig fremmed og udenfor det gode selskab, eller om jeg svarer venligt, fordi jeg *er* et balanceret og venligt menneske.

(4) Et modent selv, der hovedsageligt har sit tyngdepunkt i det mestringsrettede intentio, vil overordnet hverken være optaget af at blive spejlet, opleve fællesskab med ligesindede eller betydningsrette sig efter forbilledlige forhold, men vil være optaget af den arbejdsprocessuelle udfoldelse. I nærværende sammenhæng vil det svare til, at det er selve *arbejdet* med at

Figur 2. Selvorganisering og Big Five

skrive en artikel og en hermed forbunden oplevelse af at bruge min kreativitet og blive klogere, af at mestre og udvikle kompetencer, af at forstå de forfattere jeg arbejder med, samt af at forstå mig selv, som er "på spil" og skaber meningsfylde og positive selvfølelser. Kontakten til andre er i så fald ikke central, med mindre det er som udfordrende selvobjekter, i forhold til hvilke jeg kan være sagsorienteret involveret, udfordre, udforske og videreudvikle kompetencer og selvforståelse. Som ved de øvrige polariseringer vil der heller ikke her være tale om et fuldstændigt fravær af de andre selvobjektdimensioner. Måling af Intellect/Openness vil i den sammenhæng kunne sige noget om hvorvidt jeg er i stand til at anvende mine evner og kunnen i en fortrinsvis logisk-analytisk eller en mere kreativ respons på eventuelle kritiske indvendinger mod mit arbejde, men ikke om jeg i forhold til eventuel kritik har hele min følelse af selvverd investeret i at få ret - for enhver pris.

Figur 2 illustrerer forholdet mellem BF og den dynamisk-strukturelle organisering af selvets basale former for rettedhed som det efter min opfattelse kan anskues.

Afsluttende kommentar. Målet med nærværende artikel har været at give et bud på, hvorledes man med et begreb om selvet, der sammenfatter grundlæggende former af distinkt menneskelig intentionalitet i en organisatorisk helhed, kan kaste et forklarende lys ind over, hvorledes de beskrivelsesdimensioner for forståelse af forskelle mellem personlighedstræk og adfærd, som man med variation finder i BF og FFM, kan tænkes at være udtryk for forskellige former for selvorganisering. Om mine betragtninger reelt kan ses som et forklarende lys eller om det selvpsykologiske perspektiv af skeptikere kan hævdes blot at være endnu en deskriptiv model, der lægges til grund for at "forklare" en anden deskriptiv model (BF/FFM) kan måske diskuteres. Jeg har forsøgt at fremføre mine argumentationer, men er (hvis min selvorganisering ellers tillader det?) naturligvis åben for opklarende indvendinger.

Klart er det, at det arbejde jeg har gennemført ikke er en fuldstændig klargøring af forholdet mellem personlighedsorganisering og personlighedstræk. Ej heller er der tale om en "grand theory of personality". Men der er dog - vil jeg mene - tale om et bidrag, der giver et signal om, hvorledes man kan tage de beskrivelsesdimensioner som fortalere for BF/FFM i stigende grad synes at finde empirisk belæg for, alvorligt som reelle aspekter ved den menneskelige eksistens. Lad da Ozer & Reise få det sidste ord:

Personality psychologists who continue to employ their preferred measure without locating it within the five-factor model can only be likened to geographers who issue reports of new lands but refuse to locate them on a map for others to find" (Ozer & Reise, 1994, p. 361: efter Digman, 1996, p.43).

Referencer

- Bernth, I. (1982). Fra person for andre til person blandt andre i en fællesmenneskelig Livsform. *Psyke & Logos*, 3 (2), 333-363.
- Bertelsen, P. (1994). Tilværelsesprojektet. Det menneskeliges niveau er belyst i den terapeutiske proces. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Bertelsen, P. (1994a). For evigt forbundet: de almenpsykologiske potentialer i Kohuts selvpsykologi. *Psyke & Logos*, 15 (1), 267-315.
- Bertelsen, P. (1997). Den frie vilje – almenpsykologisk, terapeutisk og moralsk set. *Bulletin fra forum for antropologisk psykologi*, 2.
- Block, J. (1995). A contrarian view of the five-factor approach to personality description. *Psychological Bulletin*, 117 (2): 187-215
- Buss, D.M. (1996). Social adaptation and five major factors of personality. I: J.S. Wiggins (ed.). *The five-factor model of personality: Theoretical perspectives*. New York: The Guilford Press
- Detrick, D.W. (1985). Alterego phenomena and the alterego transferences. I: A. Goldberg (ed.): *Progress in Self Psychology, vol.1*. New York: The Guildford Press
- Detrick, D.W. (1986). Alter ego phenomena and the alterego transferences: some further considerations. I: A. Goldberg (ed.): *Progress in Self Psychology, vol.2*. New York: The Guildford Press
- Digman, J.M. (1990). Personality structure: emergence of the five-factor model. *Annual Review of Psychology*, 41: 417-440
- Digman, J.M. (1996). The curious history of the five-factor model. I: J.S. Wiggins (ed.). *the five-factor model of personality: Theoretical perspectives*. New York: The Guilford Press
- Digman, J.M. (1997). Higher-order factors of the big five. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73 (6): 1246-1256
- Engelsted, N. (1989). *Personlighedens almene grundlag*. bd. 1. Aarhus Universitetsforlag.
- Freeman, A. (1993). Operative intentionality: notes on Merleau-Ponty's approach to mental activities that are not the exclusive product of the conscious mind. *Journal of Phenomenological Psychology*, 24 (1): 78-89.
- Goldberg, L. (1981). Language and individual differences: the search for universals in personality lexicons. I: L. Wheeler (ed.). *Review of personality and social psychology, vol 2*: 141-165. Beverly Hills, CA: Sage
- Goldberg, L. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American Psychologist*: 26-34.
- Hansen, J.T. (1996). Selvobjekt- og selvsubjekt-forhold. *Nordisk psykologi*, 48(3), 175-199.
- Hansen, J.T. (1997). Lærers møde med eleven. I: Kirsten Krogh-Jespersen, m.fl. (red.): *Lærer i tiden*: 47-65. Århus: Forlaget Klim.
- Hansen, J.T. (1998). Dannelse, uddannelse, person og faglighed: om kvalificeret selvbestemmelse som dannelsesidé. *Psyke & Logos*, 2: 387-414
- Hansen, J.T. (1999). Selvpsykologi som baggrund for forståelsen af pædagogiske samspilsrelationers psykodynamiske dimensioner. I E. Axel m.fl. (red.): *Virksomhed, viden, læring*. Aarhus Universitetsforlag: 87-126.
- Hansen, J.T. (1999a). Stilladseringers selvobjektdimension: med blik for udvikling af fænomenologisk tilværelseskompetence. I: J.T. Hansen & Klaus Nielsen (red.). *Stilladsering: en pædagogisk metafor*. Århus: Forlaget Klim.
- Hansen, J.T. (under forberedelse). Selvpsykologi som almenpsykologisk selvteori og rammesætter for pædagogisk praksis. Phd.afhandling. Psykologisk Institut, Aarhus Universitet.
- Hansen, J.T. & Hermansen. (red.). (1999). *Sociologisk udfordring til psykologien*. Århus: Forlaget Klim.

- Hogan, R. (1996). A socioanalytic perspective on the five-factor model. I: J.S. Wiggins (ed.). *The five-factor model of personality: Theoretical perspectives*. New York: The Guilford Press
- Hougaard, E. (1992). Personlighed og psykopatologi: Relationen mellem personlighedsforstyrrelser og trækpsykologiske modeller. *Psykologisk skriftserie*, 17 (2).
- Hougaard, E. (1996). *Psykoterapi: teori og forskning*. København: Dansk Psykologisk Forlag.
- Katzenelson, B. (1994). Homo socius: Grundlaget for menneskeligt samkvem. København: Gyldendal
- Katzenelson, B. (1996). Handling og adfærd. I: Bulletin fra Forum for Antropologisk Psykologi, 1.
- Kets de Vries, M. (1989). Alexithymia in organizational life: the organization man revisited. *Human Relations*, 42 (12): 1079-1093
- Kets de Vries, M. (1992). The CEO who couldn't walk straight: and other tales from the boardroom. *European Management Journal*, 10 (1): 39-48
- Kohut, H. (1971). *The Analysis of The Self*. New York: International Universities Press.
- Kohut, H. (1974). Remarks about the formation of the self. I: P. Ornstein (ed.). *The search for the self*. vol II. Madison: International Universities Press
- Kohut, H. (1977/1990). *The Restoration of The Self*. New York: International Universities Press. I dansk oversættelse: *Selvets Psykologi* (1990). København: Hans Reitzels Forlag A/S.
- Kohut, H. (1978). Psychoanalysis in a troubled world. I: P. Ornstein (ed.). *The search for the self*. vol II. Madison: International Universities Press
- Kohut, H. (1984). *How does Analysis Cure*. Chicago IL: University of Chicago Press.
- Kohut, H. and Wolf, E. (1978). The Disorders of The Self and Their Treatment: An Outline. *The International Journal of Psycho-Analysis*, 59, 277-293.
- Krøjgaard, P. (1998). Spædbarnet og objekterne. *Psykologisk Studieforskningsserie*, 2 (1). Aarhus Universitet
- Ledoux, J. (1989). Cognitive-emotional interactions in the brain. *Cognition and emotion*, 3 (4):267-289.
- Ledoux, J. (1992). Emotion and the amygdala. I: J.P. Aggleton (ed.). *The amygdala: Neurobiological aspects of emotion, memory, and mental dysfunctions*: 339-351. New York: Wiles-Liss, Inc.
- Løgstrup, K.E. (1991). *Den Etske Fordring*. København: Nordisk Forlag A/S.
- Løvlie, A.L. (1982). The Self - Yours, Mine or Ours? A Dialectical View. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mammen, J. (1986). Erkendelsen som objektrelation. *Psyke & Logos*, 7, 178-202.
- Matthews, G. & Deary, I.J. (1998). *Personality traits*. Cambridge University Press.
- McAdams, D.P. (1992). The five factor model in personality: a critical appraisal. *Journal of personality*, 60: 329-361. McCrae, R.R. & Costa, P.T. (1996). Toward a new generation of personality theories: theoretical contexts for the five-factor model. I: J.S. Wiggins (ed.). *the five-factor model of personality: Theoretical perspectives*. New York: The Guilford Press
- McCrae, R.R. & John, O.P. (1992). An introduction to the five-factor model and its applications. *Journal of personality*, 60: 175-215.
- Merleau-Ponty, M. (1994). *Kroppens fænomenologi*. Det lille forlag.
- Ozer, D.J. & Reise, S.P. (1994). Personality assessment. I: L.W. Porter & M.R. Rosenzweig (eds.). *Annual Review of Psychology*, 45: 357-388. Palo Alto, CA: Annual Reviews
- Poulsen, H. (1991). *Conations*. Aarhus Universitetsforlag
- Redfield, R. (1960). How society operates. I: H.L. Shapiro (ed.). *Man, culture, and society*: 345-368. New York: Oxford University Press.
- Riker, J.H. (1996). The philosophical importance of Kohut's bipolar theory of the self. I: Arnold Goldberg (ed.). *Progress in self psychology*, vol 12: 67-83.
- Sacksteder, J.L. (1990). Psychoanalytic conceptualizations of narcissism from Freud to Kernberg and Kohut. I: E. M. Plakun (Ed.), *New perspectives on narcissism*. Washington: American Psychiatric Press, Inc.
- Saucier, G. & Goldberg, L.R. (1996). The language of personality: lexical perspectives on the five-factor model. I: J.S. Wiggins (ed.). *the five-factor model of personality: Theoretical perspectives*. New York: The Guilford Press
- Shane, E. (1984). Self psychology: a new conceptualization for the understanding of learningdisabled children. I: P.E. Stepansky & A. Goldberg (eds.): *Kohut's legacy - contributions to self psychology*. Hillsdale NJ: The Analytic Press.
- Sommer, D. (1996). *Barndomspsykologi: udvikling i en forandret verden*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Stern, D. N. (1991). *Barnets interpersonelle univers: Et psykoanalytisk og udviklingspsykologisk perspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Sullivan, H.S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: Norton.
- White, R.W. (1959). Motivation reconsidered: the concept of competence. *Psychological Review*, 66 (5): 297-333.
- Wiggins, J. (ed.). (1996). The five factor model of personality: Theoretical perspectives. New York: The Guilford Press.
- Wiggins, J.S. & Trapnelle, P.D. (1996). A dyadic-interactional perspective on the five-factor model. I: J.S. Wiggins (ed.). *The five-factor model of personality: Theoretical perspectives*. New York: The Guilford Press
- Wolf (1988). *Treating the self*. New York: The Guilford Press
- Ziehe, T. & Stubenrauch, H. (1990). Ny Ungdom og Usædvanlige Læreprocesser - kulturel frisættelse og subjektivitet. København: Politisk Revy.